

MUHASEBENİN YOLSUZLUK AMAÇLI KÖTÜYE KULLANIMI: 2000 SONRASI BANKA İFLÂSLARINDA TÜRKİYE DENEYİMİ

Canol KANDEMİR*

Özet

Muhasebenin destekleyici (*bilgi sağlayıcı*) ve dağıtıcı işlevleri içsel ve yapısal özelliği (*hâkim ekonomik düşüncenin bir uzantısı olması ve mevcûd ekonomik altyapı temelinde faaliyet göstermesi*) nedeniyle nesnel ve yansız biçimde yerine getirilememektedir. Nitekim muhasebeden çoğu zaman yönetimin kurmaylarından biri olarak belirlenen bir iş tanımı çerçevesinde hareket etmesi beklenmektedir. Bu yaklaşım muhasebeyi salt üretim, pazarlama, finans, insan kaynakları gibi üst yönetime bağlı olan ve özellikle yönetimi karar alma sürecinde destekleyen yönetim işlevine indirgeme riskini taşımaktadır. Oysaki muhasebe finansal raporlama sürecinde ürettiği bilgilerle ekonomik olgu ve gerçeklikleri büyük ölçüde yeniden inşa etmektedir. Türkiye’de 2000’lerin başında 25 bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)’na devri ile sonuçlanan süreçte, muhasebenin yönetime bağımlı, tâbi, alt ve ikincil konumu kişilik ve özün önceliği gibi en temel muhasebe ilkelerinin dahi uygulanabilmesini engellemiş ve son tahlilde yönetim (*üst yönetim ve yönetim kurulu*) işlemlerini kayıtsız şartsız gerçekleştirdikten sonra bunları ekonomik amaçlarını yansıtmayacak ve yönetimi diğer tüm çıkar sahiplerinden daha çok himaye edecek biçimde şeklen kaydeden ya da hiç kaydetmeyen bir işleve dönüşmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, tüm bu iflâsları yaratıcı bir muhasebe uygulaması olarak değil, bir yağmalama ve risk kaydırma faaliyeti olarak tanımlamak çok daha doğru ve makûl bir yargı olabilecektir; bu konunun en önemli noktasıdır, çünkü ilki temel olarak bir kurum ve uygulama olarak muhasebeyi suçlu görmekte, ikincisi ise politik ve ekonomik sistemi de içerecek biçimde bütün yönetimi bir bütün olarak sorumlu tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe İşlevi, Muhasebe ve Banka Hileleri, Bankalarda Yağmalama ve Risk Öteleme.

* Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, Öğretim Üyesi, Yrd.Doç.Dr.

THE ABUSE OF ACCOUNTING FOR CORRUPTION: THE TURKISH EXPERIENCE OF BANK FAILURES IN THE POST-2000 PERIOD

Abstract

Accounting's supportive (*informative*) and allocative functions could not be performed in an objective and impartial manner due to its intrinsic and structural feature (*i.e. its being an extension of the dominant economic thinking and operating on the grounds of the prevailing economic infrastructure*). Thus, accounting is mostly expected to act within the framework of a job description defined simply as a management staff. This approach have a risk of reducing accounting to just a management function such as production, marketing, finance and human resources which subordinates and particularly supports the senior management in its decision making process. Whereas, accounting largely reconstructs economic facts and realities with the information it produces in financial reporting process. Within the process concluding with the takeover of 25 banks by the Savings Deposits Insurance Fund (SDIF) of Turkey in the early 2000's, accounting's subservient, subordinate, secondary and dependent position has prevented it from practicing even the most fundamental accounting principles such as personality and substance over form and in the final analysis transformed it into a function which did not record at all or keep record of transactions only with respect to its form in a way not reflecting their economic objectives and favoring the management more than all other stakeholders, and only after the management (*senior management and board of directors*) handles the transactions without any condition and reservation. However, it may be a much more precise and reasonable judgement to qualify all these bankruptcies as a kind of looting and risk shifting operation rather than a creative accounting practice, which is the most crucial point of the matter because the latter puts the blame essentially on accounting as an institution and profession while the former holds responsible the management as a whole including the political and economic system.

Keywords: The Accounting Function, Accounting and Banking Frauds, Looting and Risk Shifting in Banks.

I. GİRİŞ

Bankalar çok yönlü ve boyutlu işlevleri nedeniyle bütün ekonomilerin olmazsa olmaz bileşenleri konumundadır, çünkü ekonomik işlemlerin gerçekleşebilmesi için taraflar arasında para akışını sağlayarak değişime aracılık etmekte, bir anlamda ekonominin kılcal damarları¹

1 Benston, bankaların önemini altı temel gerekçeye dayandırmaktadır: Bir kez, bankalar bireylere ve işletmelere büyük yararlar sağlayan ürünleri (*para, krediler, tasarruf yeri ve güvence hizmetleri*) etkili biçimde sunmaktadır. İkinci olarak, ekonomik büyüme ve gelişmede bankalar yaşamsal bir role sahiptir; bankalar bireysel yatırımcılar (*kaynak arz edenler*) ile girişimciler arasında etkili bir aracılık hizmeti vermekte, yatırımcılara yatırımlarını izlerken yetkilendirilmiş bir göz olarak destek olmakta, girişimcilere (*kaynak talep edenler*) ise fon bulmak ve bulduğu fonları verimli yönetme olanağı vererek kaynak maliyetlerini düşürmektedir. Dolayısıyla, bankalar aracılığıyla tasarruf ve yatırımlar ekonomik kalkınma ve büyümenin desteklenmesinin ana yöntemi olmaktadır. Üçüncüsü, bankalar uluslararası ticaret ve yatırım maliyetlerini azaltan az sayıda uluslararası nitelikli kuruluştan biridir. Farklı ülkelerde faaliyet gösteren birey ve işletmeler malların tesli-

olarak işlev görmektedir. Bankalar faaliyette bulunurken diğer tüm işletmelerde olduğu gibi aslında bir imtiyaz hakkını kullandıkları için saydam ve hesap verebilir bir çerçevede güven kurumu olmaları giderek önem kazanmaktadır.

Bankalar ekonomik faaliyetlerin düzeyinin yükseltilmesinde temel bir rol oynamaktadır, çünkü fon arz edenler ve kullananlar arasında etkili biçimde konumlanmış ve borç verenler (mevduat sahipleri) adına borç alanları gözetim altında tutmakla yetkilendirilmiştir. Bankaların toplumun güvenini kazanmaları için söz konusu sorumlulukları doğruluk ve hileden uzak biçimde yerine getirmeleri yaşamsaldır. Bankaların aracılık rollerini başarılı bir şekilde yapamamaları ise özellikle bugüne kadar tanık olunan bazı finansal krizlerde yaşanan temel bir sorun kaynağı olmuştur. Bu nedenle, toplum bankalardan daha çok hesap vermesini, işini doğru yapmasını, saydam olmasını ve etkin aracılık hizmeti vermesini beklemektedir. Bankaların bu rollerini yerine getirmelerini engelleyen gerçek risk ve tehditlerden biri de hileler olmaktadır. Gerçekte hile küresel bir olgudur ve belli bir sektöre ya da ülkeye de özgü değildir. Bununla birlikte bankalar parayla faaliyet gösteren kuruluşlar ve bankacılık para ile bağlantılı bir iş olduğu için kararlı hilekârların hedefi olması beklenmeyen bir durum sayılmamaktadır. Hile olaylarına karışan banka çalışanı sayısının artması, banka hesaplarından silahsız aşırılan paraların silahsız soygun olayları kadar toplumun tepkisini çekmemesi, yasal ve düzenleyici kuruluşların suçluları ortaya çıkarmakta yeterince başarılı olamaması ve çoğu hilekârın hilenin ortaya çıkarılması için yapılan inceleme ve soruşturmalardan kolaylıkla kurtulabilmesi ve bu durumun hile yapılmasını özendirerek hilekârları çoğaltması olguları kaygı uyandırmaktadır. [1] Banka ve özellikle büyük banka iflâslarının dört temel nedeninden biri iktisat tarihinde birçok ülkede defalarca görüldüğü gibi hileler olmaktadır. Devlete ve devletin kayırdığı işletmelere verilen ve geri ödenmeyen doğrudan ve dolaylı krediler ile yüksek enflasyon dönemlerinde

matını ve ödemeyi güvence altına alan muhabir bankaların hizmetlerini kullanarak ticaret yapabilmektedir. Dördüncüsü, bankalar ekonomik istikrar ve para politikasının yönetiminde önemli bir makro ekonomik kurumdur. Beşincisi, bankacılık çoğu ülkede kamu tarafından düzenlenen belli başlı sektörler arasında gelmektedir, ancak bunun nedeni salt bankaların toplum, bireyler ve işletmeler için önemli olması değil, devlet için de önemli bir gelir ve kaynak durumunda olmasıdır. Bu çerçevede bankalar ekonomide belirli insanları ya da alt kümeleri (iktidarda olanların yakınları ve destekçileri, çiftçiler, ihracatçılar, büyük imalatçılar, ülkenin belirli bölgeleri gibi) desteklemek için etkili bir araç olabilmektedir. Olumlu ve gevşek kredi koşulları ve hükümleri aracılığıyla servetin yeniden dağıtımı doğrudan sübvansiyonlar kadar açık olmadığı için bu durum kamunun bankacılığı düzenlemesine yeni bir gerekçe oluşturmaktadır. Bankacılık düzenlemeleri içinde iki konu özellikle öne çıkmaktadır: İmtiyaz verme (*chartering*) ve mevduat sigortası. İmtiyaz hakkını verme ve geri alma hakkı zorunludur, çünkü bankalar aracılığıyla ya da banka sahip ve yöneticileri tarafından yapılan hileler önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir. Banka sahip, yönetici ve çalışanlarının dürüstlüğü bu hakkın alınıp verilmesinde kamu gözetimi ve incelemesine tabi olmaktadır. Mevduat sigortası ise tüketiciyi koruma düzenlemelerinden biri olarak en küçük bankaların büyük bankalara mevduat kaybetmelerini önlemek amacıyla getirilmiş ve bankalardan kaçış olasılığını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Mevduat sigortası uygulamasında da bankacılık hilelerinin bir yandan telâfi edici, öte yandan kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Son olarak, bankalar ve bankacılık bir akademik araştırma alanı oluşturmaktadır.[2]

devlet borçlanma senetlerine yapılan zorunlu yatırımlar da önemli etkenlerdir. [2] Son belirtilen etkenlerin hileler ile aynı kapsamda değerlendirilmesi uygun değerlendirilmektedir.

Wehinger[1] hile ve görevi kötüye kullanmanın finansal hizmetler sektöründe halâ yaygın olduğunu ve bu durumun finans sektörünün dayandığı temelleri oluşturan kural, düzenleme ve teşviklerin yeniden tasarlanmasını gerektirdiğini savunmaktadır, çünkü finansal hileler ve günlük bankacılık skandalları (*yetkisiz işlemler, libor oranının sabitlenmesi gibi*) zaten düşük düzeyde olan sektörel güveni iyice düşürmüştür, bankaların faaliyet biçimi, düzenlenmesi ve denetimindeki yapısal eksiklikler konusundaki kaygıları derinleştirmiştir. Finansal sektörün birçok faaliyeti yıkıcı ve hatta küçültücü olabilmekte, emeklilik fonları için eksi getirilere, kaynakların yanlış dağıtımına ve skandallara yol açabilmektedir. Sektörde ayrıca kurumsal yönetim ve etik alanlarında da ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Yinelenen skandallar ve piyasa yetersizlikleri sadece bireysel finansal hizmetlerde değil, hizmet tedarik zincirinin her aşamasında (*yatırım bankacılığı ve kurumsal fon yönetimindeki çıkar çatışmaları, libor manipülasyonu gibi*) yaşanmaktadır. Kurumsal piyasalardaki başarısızlıklar sıradan bireysel müşterilere bulaşmakta, bireysel müşterilere yanlış finansal ürünlerin satılması da dönüp banka bilançolarını olumsuz etkilemektedir.

Finans dünyası hileli davranışlar bakımından kırılğan ve çekicidir, çünkü finansal hizmetler sektöründeki şirketler doğaları gereği yüksek riskli bir çalışma ortamına sahiptir ve bu ortam hemen her gün hilekârlar için yeni fırsatlar doğurmaktadır. Finansal hizmetler endüstrisindeki kuruluşlar hile için iki temel gerekçe ile çekicilik arz etmektedir: Bunlardan birincisi, söz konusu kuruluşlar tarafından yönetilen finansal varlık havuzunun büyüklüğüne bağlı olarak bunların önemli büyüklükte finansal ödüllerin var olduğu bir ortam oluşturmalarıdır. İkincisi, bir bankayı soymanın en iyi yolu bir bankaya sahip olmaktır, çünkü kuruluşların içindekiler (*insiders*) ve özellikle üst yönetim ve genel müdürler, kuruluşların finansal varlık havuzları üzerindeki yasal kontrol yetkilerini hile yapmak ve bunun ortaya çıkarılmasından korunmak için kullanabilmekte, başka bir anlatımla kontrol yetki ve görevlerinin kendilerine sunduğu fırsatlarından yararlanabilmektedir. Nitekim geçmişte finans sektöründe yapılan büyük hileler, hileyi yasallık çerçevesinde kolaylaştırabilecek örgütsel yetkilere sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. [3] Hileler bankaların ve İzlanda örneğinde görüldüğü gibi ülkelerin iflâsına dahi yol açabilmektedir. Bankacılık en sıkı düzenlenen sektörlerden biri olmasına karşılık hilekârlar için bir çekim merkezi ve hedefi konumunda kalmayı sürdürmüştür, çünkü bankalar sermaye sağlamak ve kaynaklara aracılık etmekteki rolü açısından en uygun aday ve seçenek konumunu korumaktadır. [4] Bu nedenle, bankalar tasarruf sahiplerini dolandırmanın ve vergi yükümlülükleri üzerine maliyetler yüklemenin uzunca bir süredir etkili araçları olmuştur. Kamu mülkiyetinde ya da kontrolünde olan bankalar hükümetin himaye ettiği kamu ya da özel işletmeleri sübvansiyonlu kredilerle desteklemekte kullanılmıştır. Dürüst olmayan ve fırsatçıbankacılar siyasî destek, kişisel himaye ve rüşvet yoluyla kamudan etkisiz denetim ve gözetim satın almıştır. Bu tür bir davranış biçimi bankalara özgü olmasa da bankacıların tasarruf sahiplerinin paraları üzerindeki kontrolü ile daha da kolaylaşmakta ve özellikle tasarruf sahipleri devletin açık ya da kapalı tasarruf sigortası sağlaması ile zarardan korunacağına inandıklarında gösterilmektedir.

[2] Bu açıdan hile yapmak için değişmeyen hedefler konumundaki bankacılık sektöründe hızlı zenginleşmenin yolu paraya ulaşmaktan geçtiğinden hem hile sayısı artmakta, hem de giderek karmaşık duruma gelmektedir. [5]

Türkiye’de bankacılık hilelerine odaklanan kapsamlı bir çalışma bulunmamakla birlikte genel olarak muhasebe hileleri ile ilgili bir çalışmada, hilenin tüm sektör ve şirketleri etkileyen yakın bir tehdit oluşturduğu, hile riskinin sektörden sektöre değişiklik gösterdiği, en çok riske maruz kalan sektörlerin başında inşaat, finans ve sağlığın geldiği, en sık karşılaşılan hilelerin varlıkların çalınması, yolsuzluk ve sahtecilik olduğu, rüşvetin hediye adı altında verildiği, buna karşılık şirketlerin yaklaşık 2/3’ünün hile ve yolsuzluğa karşı politikalar geliştirdiğisaptanmıştır. [6] Ancak bankacılık sektörünün genel olarak riskli olabileceğini düşündüren söz konusu sonuçların hile ile mücadele politikalarının belirlenmesi ve uygulama etkinliğinin sağlanmasında yeterli ölçüde yol gösterici olmadığı açıktır. Bu nedenle, mevcut koşullar altında hileleri ortaya çıkarma ve önleme faaliyetleri dahil finans sektöründe önemli bir ağırlığa sahip olan bankacılık hilelerinin tüm boyutlarıyla belirlenmesi gereksinimi bulunmaktadır. Yaklaşık 50 bankanın faaliyet gösterdiği büyük ve stratejik bir sektörde iflâs eden 25 banka özelinde saptanabilen muhasebe hilelerinin bankacılık sektörü ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak için yüksek temsiliyet özelliğine sahip olduğu varsayılmıştır.² Dolayısıyla yapılan bu araştırma ile 25 bankanın iflâsına ilişkin TMSF tarafından hazırlanmış her bir olay raporunu birer vaka çalışması olarak analiz ederek muhasebenin Türkiye’deki banka iflâslarından ne derecede sorumlu tutulabileceğini ortaya koymak, bu durumun altında yatan temel nedenleri değerlendirmek, söz konusu hile vakaları arasında düzenlilikler, ortak paydalar ya da benzerlikler aramak ve son olarak konuyla ilgili birtakım mikro ve makro çıkarım ve genellemelerde bulunmak amaçlanmıştır.

II. MUHASEBE HİLELERİ

Muhasebe hileleri, önemli malî kayıtların, destekleyici belgelerin veya ticarî işlemlerin yanlış yapılması, değiştirilmesi ya da manipülasyonu; malî tabloların dayandığı olay, işlem, hesap ya da diğer önemli bilgilerin açıklanmaması ya da yanlış açıklanması; iktisadî olay ve ticarî işlemleri ölçmek, tahakkuk ettirmek, raporlamak ve açıklamak için kullanılan muhasebe ilke, politika ve işlemlerinin yanlış uygulanması; muhasebe ilke ve politikaları ile bunlara ilişkin malî rakamların yetersiz açıklanması ya da açıklanmaması olmak üzere genel olarak dört biçimde yapılmaktadır: [7][8]

Hile araştırmalarında, genellikle ACFE’nin üçlü sınıflandırması [9] kullanılmaktadır. Nitekim Wells[8], Singleton[10], Rezaee[7], Golden [11], Coenen[12]’in çalışmalarında da bu sınıflandırma olduğu gibi kullanılmış ya da büyük ölçüde söz konusu sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmada, 3 temel ayırmadan biri olan hileli finansal raporlama (*fraudulent*

2 Bununla birlikte daha açıklayıcı ve geçerli sonuçlar elde etmek için tüm bankaları kapsayan başka çalışmaların yapılması gerekmektedir.

financial reporting) varlıkların/gelirlerin olduğundan daha yüksek ya da düşük gösterilmesi olarak 2 alt kategoride incelenmektedir. Varlıkların/gelirlerin olduğundan daha düşük gösterilmesi, teorik olarak imkân ve ihtimal dahilinde olmakla birlikte uygulamada sık rastlanılmayan hilelerdir. Daha sık yapılmakta olan varlıkların/gelirlerin olduğundan daha yüksek gösterilmesi hileleri ise gerçek olmayan gelirler (*fictitious revenues/sham sales*), dönemsellik ilkesine aykırılıklar (*timing differences*), borçların ve/veya giderlerin gizlenmesi (*concealed liabilities/expenses*), yanlış, yanıltıcı ve eksik açıklamalar (*improper disclosures*) ve varlıkların yanlış değerden kaydedilmesi (*improper asset valuations*) olarak 5 alt kategoride incelenmektedir. Öte yandan, varlıkların kötüye kullanılması (*asset misappropriation*), varlıkların çalınması, zimmete geçirilmesi ve kişisel yarar sağlamak için amaç dışı olarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır. [10] Varlıkları kötüye kullanma hileleri hazır değerler ile ilgili hileler ve stoklar ve diğer varlıklar ile ilgili hileler olmak üzere 2 alt kategoriye ayrılmaktadır. Son olarak, yolsuzluk (*corruption*) hileleri ise, alım ve satışlarda yaşanan çıkar çatışmaları (*conflict of interests*), ihaleye fesat karıştırma ve hizmet karşılığı gizli ödemeler gibi rüşvet (*bribery*) olayları, yasadışı bahşış ve hediyeler (*illegal gratuities*) ve haraç ve gasp (*economic extortion*) olaylarını içermektedir.

III. BANKACILIK VE FİNANSAL HİZMET HİLELERİ

Bankacılık hilesi, bir bankadan nakit para ya da diğer varlıkları hileli olarak elde etmek amacıyla bilinçli olarak yanlış gösterim (*misrepresentation*) yapılmasıdır, ki bu çoğu zaman teknik uzmanlık gerektirmektedir. Hile³, işlemler büyük tutarlarda yapıldığında, ad vermeden ya da satış noktasında yapıldığında, talepler satış noktalarında doğrulanmadığında ve ödeme talebinde bulunanlar hileli işlemlerin maliyetlerini üstlendikleri zaman yoğunlaşmaktadır. [13]

Hilelerin önemli bir çoğunluğu (%66,4) halka açık olan ve olmayan özel şirketlerde yapılmaktadır. Bu şirketler arasında bankacılık ve finansal hizmetler, kamu ve imalât sanayileri ile birlikte hile olaylarının en çok görüldüğü sektörler arasında gelmektedir. Hile olaylarının sadece %17,8'i bankacılık ve hizmet sektöründe saptanmakta, ancak sektör imalât ve sağlık sektörleriyle birlikte hilenin yol açtığı (medyan) kayıplar açısından orta düzeyde hasarlı sektörler arasında bulunmaktadır. Bankacılık ve finansal hizmetler, hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanılması hilelerinden çok yolsuzluk olaylarının daha sık yaşandığı sektörler arasında gelmektedir. Nitekim bu sektörde toplam hile olaylarının %37,3'ü yolsuzluk olaylarından kaynaklanmaktadır. Bankacılık ve finansal hizmetler sektöründe yapılan hilelere görülme sıklığı

3 Hile türlerine dayanan çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bunlardan birine göre, hırsızlık (*theft&embezzlement*), zimmet (*defalcation*), kalpazanlık (*forgery*), gayri resmî borçlanma (*unofficial borrowing*), başkasının kimliğine girme (*impersonation*), fatura manipülasyonu (*manipulation of vouchers*), durum raporunun sahtesinin yapılması (*falsification of status report*) bankacılıkta görülen hilelerdir. [33] Diğer yaygın hileler arasında avans hileleri, çek hileleri, bilgisayar hileleri, kredi hileleri, sahte senet ve menkûl kıymetler, fiktif sözleşmeler, para transfer hileleri, sabit varlık hileleri, akreditif hileleri, hesap açma hileleri ve takas hileleri bulunmaktadır. [5]

açısından bakıldığında yolsuzluk olaylarının (%37,3) en sık yapılan hile olduğu, bunu nakit ile ilgili hilelerin izlediği (%32,0) saptanmıştır. Nakit ile ilgili olmayan (*aynî*) hileler (%13,1) ile finansal raporlama hileleri (%10,2), çek hileleri (%5,7), fatura hileleri (%5,7) ve ücret/bordro hileleri (%5,3) de yaygın hileler arasında saptanmaktadır. İşletme çalışanlarınca gerçekleştirilen “varlıkların kötüye kullanımı”, nakit ve nakit olmayan hileler olarak 2’ye ayrılmakta; nakit varlık hileleri kendi içinde kayıt öncesi hırsızlıklar, hileli ödemeler ve kayıt sonrası hileler olmak üzere 3’e ayrılmaktadır. Çek, fatura, gider, bordro ve yazar kasa hileleri, nakit hileler kapsamında ele alınmaktadır. [14] Banka hilelerini dış (*kart ve atm hileleri gibi*) ve iç (*banka çalışanlarının işbirliği ile yapılanlar*) olarak ikiye ayıran başka bir çalışmaya göre, bankacılıkta en çok yapılan hileler sırasıyla kredi kartı hileleri (%51,0), ATM hileleri (%45,0), finansal raporlama hileleri (%34,0), varlıkların kötüye kullanılması hileleri (%28,0), rüşvet (%13,0) ve hırsızlıktır. (%7,0) Öte yandan, en çok hile yapılan banka birimleri sırasıyla bireysel bankacılık (%52,0), yatırımlar (%31,0), kurumsal bankacılık (%26,0), operasyonlar (%22,0), ticarî finansman (%15,0), risk yönetimi (%5,0) ve finanstır. (%4,0) [15]

PwC’nin küresel ekonomik suçlar araştırmasında da, finansal hizmetler iletişim, perakende ve tüketici ürünleri sektörleri ile birlikte en çok hile yapılan sektörler içinde saptanmıştır. Özellikle kara para aklama faaliyetleri finansal kuruluşlar için özel bir sorun kaynağıdır, çünkü kara para aklamak için hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın bir biçimde finansal kuruluşlara ve hizmetlere erişim sağlamak zorunluluğu bulunmaktadır ve özellikle bunlar uygun biçimde raporlanmadığında bankalar için gerçek bir risk oluşturabilmektedir. [16] Diğer sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin %38’i hileye maruz kalırken, finansal hizmetler sektöründe faaliyette bulunan şirketler için bu oran %45’dir. Sektördeki şirketlerin %67’si varlıkların kötüye kullanılması, %39’u siber suçlar, %24’ü kara para aklama, %21’i finansal raporlama ve %20’si rüşvet ve yolsuzluk hilelerinden kaynaklanan tehditler altında kalmaktadır. Bu dağılım para ile iş yapan ve hilekârların ele geçirdikleri varlıkları kolaylıkla başka bir varlığa dönüştürebildikleri finansal hizmetler sektöründe beklenmeyen bir durum olarak değerlendirilmemektedir. [17]

Sık görülen bankacılık hilelerine yakından bakıldığında, kredi portföyünden kaynaklanan sorunlar⁴ olası kredi riski dolayısıyla tarihsel olarak banka zararlarının en önemli nedeni ola-

4 Sorunlu krediler (*non-performing loans*) kredi verirken bankaların sağlıklı bir karar verme mekanizmasına sahip olmamasından dolayı artmaktadır; bu tür krediler banka iflâslarına, fon sahiplerinin bankalara yaptıkları yatırımların kaybolmasına ve halkın krediye ulaşamamasına neden olmaktadır. [18] Kredi (*ödünç para*) verme, tarihsel olarak bankaların en büyük gelir kaynağı ve en büyük varlık grubu olmasına karşılık 1987’de iflâs eden bankaların %79’unda kredi birimi çalışanları krediyi güvence altına alma ve onaylama sürecinde yol gösterecek yeterli ve ihtiyatlı genel kural ve usûlleri uygulamamış, bu bankaların %41’i kredi için yeterli belgelendirmeyi (güncel nakit akım tabloları, iş planları, yapı denetimleri ve değerlemeleri ve ticaret yasalarının gerektirdiği dosyalar gibi) oluşturamamıştır. [19] Kredi başvuru ve kullandırma sürecinde (*origination process*) toplanan bilgilerin doğruluğu üzerinde hem kamu, hem de özel kurumlarının kaygıları bulunmaktadır. Ödünç para veren kuruluşlar büyüklüğü ne olursa olsun, kredi müşterilerinin sunduğu yanıltıcı malî tablolar ile sistematik olarak karşılaşmamış ise, bu tür tabloları yakalama şansını

rak saptanmaktadır. Bankacılık sektöründeki en yaygın hilelerden biri de gerçek ve yasal bir faaliyete ya da yatırım stratejisine dayanmayan bir tür mevduat toplama ve dağıtma hilesi olan Ponzi yönteminin⁵ kullanılmasıdır. Çek hileleri⁶de azalma eğiliminde olmakla birlikte finansal kuruluşlar için bir tehdit kaynağı olmayı sürdürmektedir. Akreditif hileleri⁷ seyrek olarak yapılmakla birlikte halâ görülmektedir. Kanallar arası hile⁸(cross channel fraud), deneyimli suçluların yasadışı yöntemlerini uygulayabileceği artan sayıda hizmet kanalı olmasından yararlanması ile gerçekleştirilmektedir. Çağdaş teknolojinin ilerlemesi, ödeme trafiğinin artması ve hile taktiklerinin gelişmesi ile birlikte plastik kart hileleri⁹de artış göstermiştir. Son olarak,

olmamaktadır. Bu çerçevede, konut kredisi sağlayan kuruluşlar en çok gelir hilesine maruz kalmaktadır, çünkü kredi ve refinansman başvurusunun kabul edilip edilmemesinde gelir temel belirleyici faktör konumundadır ve bazı kredi müşterileri daha düşük anapara taksitleri ödemek için gelirini bankaya düşük raporlayabilmektedir. [20]

- 5 Bu yöntemi yaratan durum, sayıları giderek artan yatırımcıların desteğini genellikle yüksek ve istikrarlı yatırım getirileri vaad ederek kullanmaktır. Yatırımını ya da salt bunun getirisini geri almak isteyenlerin ödemeleri bu sisteme yeni katılan yatırımcıların katkılarında yapılmaktadır. Ponzi yöntemi önünde sonunda ortaya çıkmaktadır, çünkü yatırımcıların likidite talepleri Ponzi kurucusunun yeni yatırımları fonlama yeteneğinin üzerine çıkmaktadır. [3]
- 6 Bu hileler önceleri karşılıksız çek yazma (bad cheque writing) iken ilerleyen zaman içinde daha gelişmiş, farklı ülkeleri, kanalları ve kimlik hırsızlığını içeren hilelere dönüşmüştür. ABA (*American Bankers Association*) 2009 araştırmasına göre, 2008'de mevduat hesabı ile ilgili hilelerin %26'sı ve toplam zararın %30'u çek hileleri ve sahteciliklerine bağlanmaktadır. Anılan yılda bankacılık sektöründe çekle ilgili hilelerin neden olduğu zararlar 1.027 milyar doları bulmuştur. Söz konusu kayıpların %38'ini kapanan hesaplar ve mevduat hesabı içeren hileler, %30'unu sahte çek hileleri (*counterfeit cheques*) ve %22'sini sahte ciro hileleri (*forgery*) oluşturmaktadır. [21]
- 7 Bu hileler, ilgili belgelerin bankalar tarafından yüzeysel olarak incelenmesinden, akreditif koşullarına uygun olduğu sürece malların ya da özelliklerinin gerçekten olup olmadığına bakılmaksızın satıcıya ödeme yükümlüklerinin yerine getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Satıcı, alıcı ya da finansal araçlar tarafından yapılabilmektedir; bunlar arasında en yaygın olanı satıcılar tarafından yapılmış olanlarıdır ve alıcılar üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Akreditif hilelerinin %70'i belgesel hile, %25'i konteyner hilesi ve %1'i ise sigorta hilelerinden oluşmaktadır. [22]
- 8 Suçlular, bankalar için her zaman ve her yerde hizmet sağlamak ile güvenliği sürdürmek arasındaki kurulması zor ve ince dengeyi kötüye kullanabilmektedir. Bireysel ve kurumsal müşterilerin bankacılık işlemlerini yapmak için birçok kanal olması dolayısıyla bugün her zamankinden daha çok açık söz konusudur. Dolandırıcılar, kötüye kullanmak amacıyla bankanın savunma mekanizmalarında açıklar bulmaya yönelik sürekli bir arayış içinde olmaktadır. Potansiyel sanal bir hırsızın tüm yapması gereken yasal bir müşterinin kullanıcı adı ve parolasını ele geçirmektir; müşterinin banka hesabına girildikten sonra her türlü işlemin yapılması olasıdır. [23]
- 9 Plastik kart hileleri, yasal bir hesabın sahip olduğu olanakların izinsiz ve yetkisiz biçimde kullanılması eylemidir. Bu durum, dünya ölçeğinde kart çıkaran şirketler, tacirler ve müşterilere büyük zarar ve rahatsızlık vermektedir. Plastik kartlar, sistem kullanıcılarına geniş bir hizmet yelpazesi sunarak çağdaş ödeme sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olmayı başarmasına karşın nakit ile ilgili hilelere benzeyen ve temel olarak çalınma ve sahtecilik kaynaklı hilelerden zarar görmektedir. [24] Kart (*debit and credit cards*) hileleri kart bilgilerinin çalınması, değiştirilmesi ve doğrudan bir kazanç sağlamak amacıyla yeniden kullanılması ile

bilgiye dayalı ekonomilerde hesap hilesi (*account fraud*) ya da kimlik avcılığı (*identity theft*)¹⁰ ciddi bir sorun durumuna gelmiştir.

gerçekleştirilmektedir. Tüm ödeme kartı hileleri temelde iki aşamalı bir suç oluşturmaktadır: Önce kart bilgileri ele geçirilmekte, sonra da bu kart yetkisiz biçimde kullanılmaktadır. Bunlar elektronik transferler ve banka çeklerinin artık ek önlemlerle korunmasından dolayı nakit gerektirmeyen ödeme araçlarından en çok kullanılanı olmuştur. Avrupa'da ödeme kartları ile ilgili hilelerin boyutlarının 1,5 milyar euro'ya ulaştığı saptanmıştır; bu hile örgütlü suç ağları için de kârlı bir faaliyet alanı olarak görülmektedir. [25] 2013 yılında İngiltere'de Eylül sonu itibariyle %34 artışla 201.035 hile kayıtlara geçirilmiştir; genel suçlar %15, şiddet içeren suçlar %22 azalırken hile olayları %25 artış göstermiştir. Ödeme yapılan kartlarla elektronik olarak yapılan hilelerde de belirgin bir artış söz konusudur. [26] İngiltere'de 2013'de hile 2012'deki düzeyinin %11 altında gerçekleşmesine karşılık, ödemekartları ile ilgili hileler 2012'ye göre %24 artış göstermiş ve 2013'deki doğrulanmış hilelerin %30'unu oluşturmuştur. [27] ABA'nın mevduat hesabı hilesi araştırmasına göre, 2012'de bankaların %96'sı banka kartları ile yapılan hilelerden, %63'ü çek hilelerinden dolayı zarar uğramıştır. Elektronik kanallardan zarara uğradığını belirten bankaların oranı bunlara göre daha düşük kalmıştır. Toplam mevduat hilesi kayıplarının %54'ü banka kartı hilelerinden, %37'si çek hilelerinden ve %9'u diğer hilelerden (*mobil bankacılık, telefon bankacılığı, elektronik bankacılık*) kaynaklanmıştır. Banka hesaplarına karşı yapılan hilelerin sektöre toplam maliyeti 2012'de 1,744 milyar sterlin olarak gerçekleşmiştir. [24] İstatistikler, elektronik bankacılığın en hızlı büyüyen internet faaliyeti olduğunu göstermektedir; ABD nüfusunun yaklaşık %44'ü bu tür bankacılık hizmetlerini kullanmaktadır. Elektronik ticaret hacminin sürekli artmasına bağlı olarak internet tacirlerinin ve kart çıkaran bankaların uğradığı kayıpların 2005'de 5-15 milyar dolara ulaştığı ve toplam içinde %0,8-0,9 pay oluşturduğu tahmin edilmiştir. [31] İngiltere'de tüketicilerin her bir sterlinlik harcamasının %17'si elektronik alışverişler yoluyla yapılmaktadır. Web alışverişlerinin yakın gelecekte perakende harcamaların %30-50'si arasında olması beklenmektedir. Elektronik ticaretteki patlama temassız hilelerin (*card-not-present fraud*) için daha büyük fırsatlar sunmaktadır. İnternet perakendeciliğindeki büyüme yeterli güvenlik önlemleri ile birlikte yaşanmamakta, güvenlik yaklaşımındaki gevşeklik ise bu tür hilelerin sayısı ve maliyetlerinde ciddi artışlara neden olmaktadır. [32] Teknoloji hem fırsatlar, hem de yeni tehditler anlamına gelmektedir. Kablosuz iletişim, küresel bilgisayar ağları ve diğer teknolojik olanaklar bilgisayar hilekârlarının hile yaparken işlerini kolaylaştırmakta, hatta hilekâr mikro bellekler aracılığıyla bir işletmenin bütün bilgilerini alıp kapıdan çıkıp gitmekte ya da dünyanın başka bir noktasından sistemlere erişim sağlayabilmektedir. İnternet, intranet ve diğer sistemler bilgisayar hilekârları için uygun araçlar konumundadır; bilgisayar hilekârları hile yapmadan önce hedeflerin site ya da bilgisayarlarından sosyal mühendislik (*iletişim becerileri*), hırsızlık, korsanlık ya da bunların bir karması ile bilgi toplamaktadır. [33] Elektronik bankacılık hileleri küresel ölçekte yaşanan bir sorundur. Elektronik bankacılık hizmetlerinde hileler zayıf kimlik doğrulama sistemlerinden yetersiz iç kontrollara kadar uzanan çeşitli güvenlik açıklarından doğmaktadır. Hilelerin çoğunluğunun elektronik bankacılık sistemleri aracılığıyla yapılmaya başlanması iç kontrol sistemlerindeki zayıflıkları yansıtmaktadır. Bu nedenle, güvenlik sorunları, elektronik bankacılık ve ticaret faaliyetlerinde temel engel ve risk alanı olmaktadır. [34] Elektronik bankacılık hilelerinin zaman içinde azalmasının olası nedenleri arasında müşterilerin güncel virüs programlarıyla kendi kişisel bilgisayarlarını korumaları, bankaların gelişmiş hile bulma yöntemleri kullanmaları, bankaların internet bankacılığına girmeleri için ek yazılımlar ve elle kullanılabilen aygıtlar vermeleri bulunmaktadır. [35]

10 Bir kredi kartı ya da kredi almak amacıyla düzmece ya da çalınmış bir kimlik kullanılmasıdır. [28] Kimlik hırsızlığı, 2009 Küresel Telekomünikasyon Hile Araştırması'na göre, en sık yapılan hiledir ve toplam hilelerin (72-80 milyar dolar) %29'unu oluşturmaktadır. [36]

(1979-87) ve (1988-96) dönemleri hile yapılan hesaplar temelinde karşılaştırıldığında, görülmeye sıklığı açısından ticarî alacaklarla ilgili hilelerin %9,68'den %0,00'a, kredilerle ilgili hilelerin %38,71'den %21,21'e, gelir ve giderler ile ilgili hilelerin %38,71'den %15,15'e gerilediği; öte yandan nakit ile ilgili hilelerin %9,68'den %12,12'ye, menkûl kıymetlerle ilgili hilelerin %41,94'den %54,56'ya ve kredi karşılıkları ile ilgili hilelerin %41,94'den %48,48'e yükseldiği; genel olarak hile büyüklüğünün gelir ve giderler dışında düştüğü belirlenmiştir. Banka hilelerinin özellikleri, bankalar ve kredi kuruluşlarıyla ilgili düzenlemelerin değiştirilmesi ve aynı zamanda genel olarak finansal raporlama hilelerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan standartların geliştirilmesi dolayısıyla zaman içinde evrim geçirmiş, artan kamu gözetimi hile stratejilerini farklılaştırmış ve günümüzde fiktif bilgiler yaratmaktan çok gerçek bilgilerin ele geçirilmesine dönüşmüştür. Zaman içinde banka hilelerinin yapılma sıklığında bir değişiklik yaşanmamış, ancak her bir hilenin büyüklüğü azalmış ve hile yöntemi bakımından önemli bir değişim yaşanmıştır; önceleri hilekârlar fiktif bilgi uydurarak ya da gerçek bilgiyi saklayarak eş düzeyde hile yaparken daha sonra hileyi daha edilgen biçimde bilgi saklayarak yapmaya başlamıştır. Banka hilelerinin büyüklüğünde gözlenen azalma eğilimi, artan kamu ve düzenleyici kuruluş ilgisi, ilgili standartların sektöre özel yol göstericiliği ve diğer sektörel açıklama kurallarından kaynaklanmıştır. Hile özellikleri ve türlerindeki değişiklikler geçmişteki ortaya çıkarma çabalarına bir tepki olarak değerlendirilmiştir, çünkü mesleği bankacılık olan hilekârlar geçmişteki hatalar ve başarısızlıklardan ders almış, kendi özel tekniklerini geliştirmiş ve değişen kural ve düzenlemelere uyum göstermiştir. [28] Hilelerin niteliği ve büyüklüğündeki değişim, hilelerin yeni sektörlerle sürekli bir göç hareketi içinde bulunması ile tamamlanmaktadır. Nitekim 2009'a göre daha az banka hesabı (%15,0) ve plastik kart (%37,0) hilesi yapılmakta, ancak bu azalış telekomünikasyon araçlarındaki (%30,0) ve posta yoluyla siparişlerdeki (%34,0) artışlar ile dengelenmektedir. Bu durum, bir kez daha hilekârların mevcûd koşullar ve ortama bağlı olarak yöntemlerini ve hedeflerini uyarlama esnekliğini kanıtlamaktadır. [18] Geçen 10 yılda banka soygunu yarı yarıya azalmıştır; çek hileleri de son yıllarda azalış eğilimindedir, ancak siber suçlar artıştır. Finansal işlemler nakitten çeklere ve elektronik transferlere kaydıçça suçlar da aynı biçimde yer değiştirmiştir. 2000'lerin sonlarına doğru, yalnızca soyguncular ve elektronik bankacılıkla ilgilenen suçlar için paranın biriktirildiği yer olduğu için değil, genç ve akıllı hırsızlar için daha büyük miktarlarda parayı eskisinden daha kolay ve hızlı biçimde elde edebildiği bir yer olduğu için bankalar ve özellikle ticarî hesaplar hedef alınmaya başlanmış, işletmelerin hesaplarının ele geçirilmesi için kullanılan oltalama, zararlı yazılımlar ve diğer teknikler sürekli değişime uğramıştır. [29] Sözü edilen suçlar güvenlik önlemlerinin çevresinden dolanabilme konusunda esnek olduklarından bankalar, kredi kartı çıkaranlar ve satıcılar yeni koşullara uyum sağlamaya zorlanmaktadır. [30]

Finansal kuruluşlardaki yanlışlıklar (*misstatement*) diğer sektörlerdeki yanlışlıklardan farklı özellikler göstermektedir. Bir kez, düşük başarımlar ya da yüksek büyüme oranlarına sahip bankalar yöneticiler tarafından yapılan hilelere daha çok, düşük sermaye oranlarına sahip bankalar ise yönetimin hilelere daha az maruz kalmaktadır. Benzer biçimde, likidite hesapları açısından

yanlılık oranları bankacılıkta diğer sektörlerden önemli oranda yüksek bulunmuştur. Banka, tasarruf ve kredi kuruluşları net kârı olduğundan yüksek (%68 yüksek) gösteren yanlılık oranı en yüksek kuruluşlar arasında anılmaktadır. [37] 36 banka ve 14 kredi kuruluşunu içeren başka bir araştırmada da, kredi kuruluşlarının net kârı yüksek gösterme hilelerini en çok yapan kuruluşlar arasında olduğu ve bankacılıkta nakit ile ilgili hataların görülme sıklığının diğer sektörlerle göre önemli derecede yüksek gerçekleştiği saptanmıştır. [19]

Finansal hizmetlerde hile tehdidi ele alınırken uzmanlaşmış suçlulardan oluşan küresel bir ağ düşünmek büyük resmin ancak bir bölümünü göstermektedir. İster posta sipariş hesabını yanlış bir kimlikle elde etmek, ister posta adresini değiştirerek bir mobil telefon hesabını ele geçirmek, isterse sadece başvuru formunda gerçek dışı bilgiler vermek biçiminde olsun tüm hile türleri hem fırsatçı hilekârları, hem de örgütlü suç faaliyetlerini kendisine çekmektedir. Bu noktada, tam bir resim elde etmek için hem suçu meslek haline getirmiş olanların eylemleri (*hard fraud*), hem de uygun koşullar bulduğunda hile yapabilecek olanların eylemleri (*soft fraud*) birlikte düşünülme durumundadır. [14] Düşman genellikle bankanın içindedir ve işlenen suçlar bireylerin değil, örgütlü ağların bir eylemi biçimindedir. [30] Bununla birlikte finansal hizmetler en sıkı biçimde düzenlenen ve dolayısıyla kurumsal işlev ve süreçlerin kontrol altında olduğu bir sektör olduğu için hilelerin içeriden işlenmesi giderek zorlaşmış ve sonuçta işlenen ekonomik suçların %57'sinin kurum dışından kaynaklandığı belirlenmiştir. Kurum içinden hile yapanlar arasında orta kademe yöneticiler (%39), alt kademe yöneticiler (%39) ve üst düzey yöneticiler (%5) belirtilmektedir. Bu durum finansal ürünlerin tasarım ve işlev açısından karmaşık olmasının gözetim ve kontrolleri zorlaştırmasına bağlanmaktadır. [17] Banka çalışanlarının hilekârlar ile işbirliğine gittikleri gözlenmekte, bu durum gerçek bir tehdit oluşturmaktadır, çünkü personel banka sistemlerine ve müşterilerin kişisel bilgi ve kayıtlarına doğrudan erişim yetkisine sahiptir. Eşitsizlik ve iş güvencesizliği ile ilgili algılamalar da çalışanların hileye yönelmeleri üzerinde önemli etkide bulunmakta, bu durum ise hilenin meydana gelmesinde teknolojinin ötesinde başka faktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir. [13] Bununla birlikte banka sahipliğinin rantı temel olarak bilgili hissedar-yöneticilere gitmektedir, çünkü bunlar iç hissedar olarak bankayı yağmalayabilmekte, ancak dış hissedarlar bunu yapamamaktadır. [38]

Bankacılık hilelerinin temel nedenleri arasında yetersiz iş eğitimi, mevcûd personel üzerinde aşırı iş yükü, rekabet, kamusal düzenlemelere düşük uyum düzeyi, yetersiz iç kontrol sistemleri, görevli personelin yolsuzluğa eğilimli olması ve uygunsuz istihdam politikaları sayılmaktadır. Banka hileleri bankanın yaptığı her iş ve işlemde uygun ortam bulabilmektedir. Hilenin yapılmasının ana nedeni, kontrol ve gözetim ile görevli personel tarafından yerleşik sistem ve usûllerin yerine getirilmesinde yaşanan gevşeklik ya da ihmâldir; kayıtsızlık ve bilgi açığı kurallara uymamanın iki temel nedeni durumundadır. Ekonomik liberalleşme ve finansal sektörde yapılan reformlarla birlikte yeni özel bankalar rekabet yaratacak biçimde bankacılık piyasasına girmiş, mevcûd nitelikli müşteriyi çekmek için rekabet etme zorunluluğu nedeniyle gelenekselleşmiş ve sınanmış sistem ve kurallar sulandırılmış, yoğun rekabet banka çalışanlarını sulandırılmış sistem ve kurallar ile bir tür uzlaşmaya zorlamıştır. Sistemin

sulandırılması ve kuralların esnetilmesini gözleyen, fark eden ve etik davranmayan iç ve dış bileşenler bu durumu kurnazlıkla kullanıp hile yapabilmektedir. [39] Banka hilelerini teşvik eden önemli etkenler arasında birey tabanlı açgözlülük, sadakatsizlik ve yoksulluk, kurumsal tabanlı yetersiz çalışan sayısı, yetersiz iç kontroller, yetersiz eğitim ve olumsuz çalışma koşulları bulunmaktadır. Açgözlülük, kişisel ahlâkî zayıflıklar ve etkisiz kurumsal yönetim bankalardaki hile olaylarının çoğalmasına neden olan yönetsel etkenler arasında gelmektedir. Bunlara ek olarak, yetersiz kayıt düzeni, kalıtsal özellikler, banka çalışanlarının ücret ve yan ödemelerinin yetersiz olması, hileli bir şekilde el konulan varlıkların paraya çevrilmesi kolaylığı, yerleşik kural ve usûllere uyulmamasının yaptırımsız kalması, bankaların varlıklarını ve diğer çıkarlarını korumakla görevli olan ilgili kurumların gizlice anlaşması belirtilmektedir. [1] Banka çalışanlarının (*özellikle asıl bankacılık faaliyetleriyle ilgilenen muhasebeci, şefler, yönetici asistanları ve hizmetlilerin*) fırsat eşitsizliği ve iş güvencesizliği algılamaları hileye yönelik eğilimi etkilemektedir. Hilekârların savurgan ve gösterişli yaşam biçimlerine özenmeleri de hileli davranışları uyabilmektedir. [5]

Bankacılık en çok hileye maruz kalan sektör olmamakla birlikte bu sorunu ciddi olarak yaşamakta, dolayısıyla bankacılık hilelerinin önemli malî sonuçları¹¹ olmaktadır. Hilenin yol açtığı kayıplar sadece finansal nitelikte değildir; itibar ve güven kaybı ile düşen satışlar da bu kapsamda ele alınmak gerekmektedir. [40] Hileler dolayısıyla bankalar yalnızca sermaye ve itibar kaybetmemekte, iflâs riskine de daha açık duruma gelmektedir. Geniş anlamda hileler, yalnızca kaybedilen yatırımcılar ve kaynaklar nedeniyle ülkenin ekonomik durumunu tehdit etmemekte, aynı zamanda siyasal istikrarı tehlikeye atabilmektedir. [4] Bunun yanında, kredi müşterisi şirketlerin hile dolayısıyla düzenleyici kuruluşlardan aldıkları cezalar banka ve şirket arasındaki sözleşme ilişkilerini etkilemekte, kredi riski ve banka kredilerinin bilgi riski de bu çerçevede artmaktadır. Banka, müşteri şirketin gelecekteki nakit akımları ve gelir istikrarı konusunda şüpheye düşmekte ve şirkete ödünç vereceği kredi miktarını azaltarak faiz oranlarını yükseltmektedir. [41] Banka hilelerinin en önemli sonucu müşterilerin güveninin kaybolması olmaktadır; ayrıca bankaların kurumsal büyümesini tehlikeye atmakta, fon sahiplerinin mevduat yatırımlarını azaltmakta ve son tahlilde bankalarının sermaye tabanını eritmektedir. Bununla birlikte, hilenin maliyetini tam olarak ölçmek çok zordur, çünkü tüm hileler ortaya çıkarılmamakta ya da bildirilmemektedir; bankalar çoğu zaman müşterilerinin iyi niyetini ve güvenini kazanmak ve bunu sürdürmek amacıyla banka ile ilişkili hilelerin üstünü örtme eğilimi göstermektedir. [1]

11 PwC'nin 40 ülkede 5.428 şirket ile yaptığı 2007 çalışmasına göre, telekomünikasyon hileleri 150 milyar, sigorta hileleri 67 milyar, kara para aklama 40 milyar, internet hileleri 5,7 milyar, banka ve kredi kartı hileleri ise 2,2 milyar dolarlık kayba neden olmuştur. [15] (1979-96) döneminde bankalarda menkûl kıymet yatırımları ile ilgili hilelerin 10'u iflâs, 2'si birleşme, 7'si yönetim değişikliğine yol açmış, 13'ü ise bir değişikliğe neden olmamıştır. Krediler ile ilgili hilelerin 6'sı iflâs, 2'si birleşme, 4'ü yönetim değişikliğine yol açmış, 8'i ise bir değişikliğe yol açmamıştır. Kredi karşılıkları ile ilgili hilelerin 9'u iflâs, 3'ü birleşme, 4'ü yönetim değişikliğine yol açmış, 12'si ise bir değişikliğe neden olmamıştır. [27]

Banka şubeleri 1990'lerden sonra fiziksel olarak aşılabilir yerler durumuna geldikçe, suçlular hile yapmak için teknolojiye yönelmeye başlamış ve 21. yüzyıl banka soygunları biçim ve nitelik değiştirmiştir. Bankalar güvenlik bölümlerini güçlendirmiş, gelişmiş kameralar kullanmış, silahlı güvenlik görevlileri istihdam etmiş ve diğer birtakım ek önlemler almışsa da, bankalar ve müşterilerine karşı suç işlemek için temel araç artık teknoloji olmuş, suçsuz hesap sahipleri risk altına girmiştir. Suçlular artık banka binaları ve içindekilerden (*fiziksel varlıklardan*) çok müşterilere saldırmayı tercih etmektedir, ancak bankalar halihazırda daha çok fiziksel varlıklarını korumak amacıyla önlem almaktadır. [30] Ayrıca ekonomik suçların ortaya çıkarılması ve önlenmesinde finansal hizmetler sektörü birçok sektörün önünde olmasına karşın hile risk değerlendirmelerinin yapılmasında, anonim ihbar hatlarının kurulmasında ve yaygın ve kararlı siber suçların tanımlanmasında belirgin eksiklikler bulunmaktadır. [17] Aynı şekilde, banka yönetimleri çoğu zaman güvenli ve sağlam bankacılık işlemleri yapmayı ve yasa ve kurallara uymayı güvence altına alan yeterli iç kontrolleri uygulamada başarılı olamamaktadır. Öte yandan, muhasebe ve denetim kuruluşlarına açılan davaların yaklaşık %30'u ticarî bankalar ve kredi kuruluşlarını ilgilendirmekte ve dolayısıyla bunlara yönelik kamu güveni zedelenmektedir. Bu bakımdan banka ve kredi kuruluşlarında yapılan hilelerin daha iyi bilinmesi muhasebe ve denetim kuruluşlarının risklerini etkili biçimde saptamalarına yardımcı olabilecek, gelecekteki dava sayısını azaltabilecek ve yatırımcılara, alacaklılara, denetçilere ve kamuya hile maliyetlerini düşürebilecektir. Sağlam iç kontroller, etkili kurumsal yönetim uygulamaları ve sağlıklı finansal raporlama da bankacılık sisteminin güvenliği ve başarısının güvence altına alınmasında önemlidir. [19]

Günümüzde finansal hizmetler sektöründe bulunan şirketler hileleri ortaya çıkarmak amacıyla hile risk değerlendirmesi, ihbar hatları, şüpheli işlem raporlaması, iç denetim, veri analizi, kamu denetimi, bilgi ve fiziksel güvenlik, araştırmacı basın-yayın ile çalışanların rotasyonu gibi önlem ve mekanizmalara başvurmaktadır. [17] Türkiye'de ise genel olarak hileler iç kontroller ve anonim ihbar mekanizmaları aracılığıyla ortaya çıkarılabilmektedir; hileleri önlemek için ise çalışanların özgeçmişleri doğrulanmakta, hile riskleri belirlenmekte ve ihbarlar değerlendirmeye alınmaktadır. [6] Hilekârların yeni hileler keşfetmesi ve bankalara saldırı yeteneklerini geliştirme hızları bankaların kendilerini tehditlere karşı koruma yeteneklerini aşmaktadır. Bankaların kendilerini korumaları gereken tehditlerin kapsamı ve karmaşıklığı artmaya devam ettiği için siber suçlulara karşı savaşta bankaların yapabilecekleri en iyi iş bu konuda sağlanan başarı örneklerinden dersler çıkarmak olmaktadır. [42]

Bankalar hileler ile gittikçe büyüyen sektörel krizlerini aşmak amacıyla çeşitli önlemler almaktadır. [43] Bu çerçevede bankalar küçülerek (*downsizing*) ve bilançodaki riskleri azaltarak (*de-risking balance sheets*) risk yönetimlerinde önemli iyileştirmeler sağlamış, sektörün kaldıraç oranı da azalmıştır. Krizin temel nedeni yanlış bir düzenleme anlayışı (öz düzenlemeye fazlasıyla güven duyulması) olarak saptanmakta, ayrıca kurumsal yönetim ve etik iş kültüründe eksiklikler bulunmaktadır. Bu nedenle, düzenlemede yapılacak reformlar piyasa güçlerini dizginlemeye, cezalar ve ödüller arasında sağlıklı bir dengeyi desteklemeye ve risk ile getiri arasında makûl bir ilişki kurmaya ihtiyaç duymakta; eşit ve düzgün bir oyun alanı yaratmayı,

ulusal ve yerel özellikler için açık kapı bırakmayı ve herkese uygun tek bir modelden (*one-size-fits-all*) kaçınmayı amaçlamaktır. Etkili makro ve mikro gözetim, risklerin erkenden saptanması için gerekli olan önemli düzenleme bileşenlerinden birisi olarak görünmektedir.

Bankalar özel sermayeli de olsa diğer özel şirketlere göre ve bir kamu kuruluşu gibi sıkı biçimde denetlenmelidir, çünkü bir ülkenin hemen bütün sermaye birikimi bankalarda tutulmakta ya da kontrol edilmektedir. “Bir bankayı soymanın en iyi yolu bir bankaya sahip olmaktır.” koşulu gerçekleştirildikten sonra yardımcı, destekleyici, onaylayıcı ya da gizleyici bir muhasebeye dahi ihtiyaç kalmamaktadır. Yönetimin kendisi en önemli risk faktörü durumundayken muhasebe uygulamalarından yola çıkarak hile arayışına girmek asıl fiilleri gözden kaçırmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bankacılıkta başlı başına bir risk faktörü olarak yönetimin karıştığı hilelere özel bir önem verilmekte ve yönetim hilelerine karşı mücadele temel olarak güçlendirilmiş kurumsal yönetim mekanizması ve yeni yöntemler ile etkinleştirilen iç kontroller aracılığıyla yürütülmektedir.

IV. TÜRKİYE’DE BANKA İFLÂSLARINDA SAPTANAN MUHASEBE HİLELERİ

Bu bölümde TMSF’nin Bankalar Yeminli Murakıpları’nın çalışmalarından da yararlanarak hazırladığı olay raporlarından yararlanılarak 2000 sonrası dönemde devralınan 25 bankada saptadığı ve devir nedeni olarak gösterdiği önemli yanlışlıkların öncelikle nasıl yapıldığı belirlenmiş (8.Bölüm), daha sonra ise saptanan yanlışlıklar ve aykırılıklar muhasebe uygulamaları ve hileleri yönünden incelenmiştir. Tek tek olay ve işlemler hakkındaki saptama ve değerlendirilmeler ekte verilmiş, genel değerlendirme ise izleyen 5. ve 6.bölümlerde yapılmıştır. Burada amaç hukuksal sorumlulukları ortaya koymak değil, muhasebe hilelerini ve bunların iflâsa giden süreçteki etkilerini saptamak olduğundan bankaların gerçek adları kullanılmamıştır. Sonuç olarak, yapılan hilelerin büyük bölümünün kredi hileleri ile ilgili olduğu belirlenmiş, diğer hilelerin bu tür hilelerin uzantısı ya da sonucu olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Türkiye yanlış kredi tercihleri, çıkar çatışmaları ve kurumsal kültür açısından Çin’e benzerlikler¹² gös-

12 Çin’deki hileler kişisel suçların ötesinde yüksek düzeyli kamu bürokratları ve özel kesim arasındaki ilişkileri ilgilendiren kurumlaşmış, örgütlü suçlardır. Çin’de de özellikle kamu bankaları zayıf, fakat ayrıcalıklı müşterilere kredi vermekte ve daha sonra verimsiz kredi raporlamasından kaçınmak için aynı müşterilere yeni krediler verilmesini onaylamaktadır. Bu müşterilerin çoğu zarar eden kamu girişimleri, diğer müşteriler ise hile yapan bireyler ve işletmelerdir. Çin kültürünün iç kontrol sistemlerini engelleyen yönleri de bulunmaktadır. Çin iş dünyasında kişisel ilişkiler (*guanxi*) ve yüzü (*mianzi*) korumak bir yandan taraflar arasında güven ve bağlılık yaratarak başarıya katkıda bulunurken aynı kültürel özellikler yolsuzluk ve hile için verimli bir taban oluşturabilmektedir. Bu durum özellikle devlet baba anlayışı (*state paternalism*) ve kamuculuk (*collectivism*) anlayışı ile bir araya geldiği zaman geçerli olmaktadır. Kişisel ilişkiler yolsuzluk davranışının bir kaynağı değilse de, yolsuzluğu hızlandıran ve kolaylaştıran önemli bir etkidir. Yetkili kişilerle özel ilişkiler ve korunan yüzler resmi kurallar ve gayri resmi normlara uyulmaksızın güç alışverişine ve kazanç paylaşımına dönüşebilmektedir. İlişkiler ve yolsuzluğun iç içe geçmesi yalnızca Çin’e özgü bir durum olmayıp her ülkede rastlanabilecek bir olgudur. [44]

termektedir. Türkiye’de de eski ve yeni kültür iç içe yaşamaktadır; bir yandan geleneksel güven ve kişisel ilişkiler geçerlidir, öte yandan yeni uygulamalar kurumların kontrol ortamını önemli düzeyde değişime uğratmaktadır. Kendine özgü kurumsal kültürü olmayan Türkiye’de başka kültürlerden ve özellikle Batı’dan aktarılan ve özümselemeyen kural ve standartların çoğu zaman kâğıt üzerinde kaldığı görülmekte, kontrol ve denetim bir güven mekanizması değil, tam tersine güvensizlik belirtisi olarak algılanmaktadır.

V. BANKALARIN İFLÂS SÜRECİNDE MUHASEBENİN KONUMLANDIRILMASI

İncelenen bankaların çoğunda başvuru temel mekanizma hâkim ortakların ilişkili tarafları kullanarak kendi bankalarından olabildiğince yüksek tutarda kredi kullanması olmaktadır. Bankaların kredi kullandırmaktan dolayı faiz geliri tahakkuk ettirmesi fiktif bir gelir ve dolayısıyla bir finansal raporlama (*muhasebe*) hilesidir, çünkü kredi anapara ve faizleri hemen daima geri dönmemektedir, ancak daha önemlisi banka kaynaklarının teminatsız ve çok riskli biçimde grup şirketlerine aktarılmasıdır. Burada bankaların güven kurumu olması kötüye kullanılarak mevduat toplanmakta, banka kaynaklarına kredi mekanizması aracılığıyla el konulmakta ve hâkim ortak grubuna transfer (*asset requisitions and transfers*) gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla finansal raporlama hilesinden çok bir varlıkların kötüye kullanılması (*varlıkların kaçırılması*) hilesi söz konusudur ve bu hile bankaların hazır değerlerinin ve nakitlerinin çeşitli yollarla ele geçirilmesi ile ilgilidir. Varlıkların kötüye kullanılması hilelerinin yaygınlığı olgusu, kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı bir etken olarak yolsuzluk olayları ile bütünleşmektedir, nitekim 2. bölümde de saptandığı gibi bankacılık ve finansal hizmetler sektöründe de tüm hile olaylarının 1/3’ünden fazlası yolsuzluk (*corruption*) olayları ile ilgili bulunmuştur. Kontrol sistemlerinde hem özel, hem de kamu yönetiminin ayrı bir kategori olarak ele alınması, yönetimin söylem ve eylemlerinde tam saydamlaşmanın sağlanması ve ticarî sır¹³ kavramı kapsamında yönetimle ilgili olanlarının daraltılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Yurtiçinde toplanan mevduatların rasyonel olarak krediye dönüştürülememesi, yurtdışına yapılan döviz depolarının aslında kredi olması, donuk kredilerin halâ canlı kredi olarak izlenmesi, donuk krediler için de faiz reeskontları hesaplanması, riskli krediler için karşılık ayrılması ve yasal takip sürecinin başlatılmaması, sermaye artırımlarının gerçek olmaması, iştirak

13 Hilelerin bulunmasında önemli bir sorun bilgilerin gizlenmesi ve verilere ulaşmanın güçlüğüdür. Sözcüğümi kamuya açık verilerin gizlilik nedeniyle çok kıt olması kredi kartı hilelerini ortaya çıkarmada en etkili stratejilerin saptanmasında büyük bir belirsizlik yaratmakta ve mevcut tekniklerin dâhî değerlendirilmesini engellemektedir. Kredi kartı hilelerinin bulunması, hileli davranışın ortaya çıkarılması için kayıtlı işlemlerin analizine dayanmaktadır, ancak tek bir işlemin bilgisi bir hile olayının saptanması için yeterli olmamakta, yapılacak analizin anakütle ile ilgili ölçüleri dikkate alması zorunluluğu bulunmaktadır. [45] Bu durum diğer tüm hileler için de geçerlidir, dolayısıyla yeterli sayıda ve nitelikte araştırma yapılması ve uygulamaya yönelik sonuçlar çıkarılabilmesi için hile olaylarına ilişkin verilere erişimin üzerindeki sınırlandırmaların kaldırılması yaşamsal önemdedir.

yatırımlarının kredilendirme sürecinin kapatılması için bir araç olarak kullanılması gibi olgular göz önünde bulundurulduğunda, gözetim ve denetim kurumlarının yapılan işlerin özünde bankacılık faaliyeti olmadığını ve fakat şeklen bankacılık olarak görüldüğünü saptaması¹⁴ beklenmiş, ancak bu beklenti karşılık bulmamıştır, çünkü ekonomik sistem dönemin koşullarında bu tür faaliyetleri olumsuz karşılamamaktadır. Bu çerçevede hakim ortak grup kredilerinin hacmini yasaların izin verdiği sınırların üstüne çıkarabilmek amacıyla başvuru yurtdışı döviz depoları ve buna dayalı olarak yapılan kredilendirme (*fiduciary krediler*) sürecinde, ekonomik sistemin kaynakların vergi cennetlerine gitmesine ve vergi cennetlerinden yeniden kayıtlı ekonomiye dönmesini engellemediği, dolayısıyla bankaların ve diğer şirketlerin makro ekonomik tercihler ile uyumlu mikro ekonomik tercih ve kararlar olarak onları yansıttıkları ve somutlaştırdıkları, bu arada yaşanan kayıt dışı ve kayıtlı ekonomi arasındaki geçişlerde hile ve yolsuzlukların verimli bir ortam bulduğu, muhasebenin böyle bir ortamda işlemleri kayıt dışı bırakmaktan öze uygun olmayan kayıt yapmaya kadar uzanan bir alanda yansız, bağımsız ve nesnel bir işlev ve uygulama olmaktan uzaklaştığı belirlenmektedir.

Hakim ortağın grup şirketlerine kredi veren bankaların topladıkları mevduatların genellikle yüksek faiz ve esnek koşullar tuzağıyla sözü edilen bankalara çekilmekte olduğu ve bankaların bu süreçte yasal bir araç (*saklama kasası*) ve güven kurumu olarak kullanıldığı gözlenmektedir, ki bu mekanizma Ponzi yöntemine büyük ölçüde uymaktadır. Mevduat ve kredi vade uyumsuzluğunun finansman sorunlarına yol açması hemen hemen neden-sonuç ilişkisi kesinliği taşımaktadır. Genel olarak, mevduat vadelerinin kısa olmasına karşılık grup şirketlerine uzun vadeli krediler kullanılması mali yapıyı daha da bozmuştur. Yüksek faizle mevduatların toplanması aşamasından başlayarak yasal sınırlar içinde istihbarsız, malî analizsiz, teminatsız ve takibatsız, yasal sınırlar üstünde ise kıyı bankaları ve ilişkili tarafları kullanarak yapılan kredilendirme işlemleri bunları gerçekleştiren bankaların doğal olarak zarar etmesine neden olmuş, ancak bu zararlar en sonunda kamulaştırılarak bir tür servet transferine dönüşmüştür. Kamu ve düzenleyici-denetleyici kuruluşların söz konusu bankaların gerçekten bankacılık faaliyeti yapmadığını görmemesi, kredilendirme işlemleri yapılırken müdahalede bulunmayıp işlemlerden sonra son çare olarak bankaları devralması, özelde olayların kamu ayağı olduğunu, sistemik olarak ise ahbap-çavuş ya da kumarhane kapitalizmi (*crony ya da casino capitalism*) işleyişini düşündürmektedir. Tanımlanan atmosferde muhasebe edilgen biçimde işlemleri öze uygun kaydetmeyerek ve kişilik ilkesinin uygulanmasını gözetmeyerek söz konusu haksız servet transferi ve sermaye birikim sürecine dolaylı katkıda bulunmuş, mevcüt ekonomik düşünce ve sisteme uyum sağlamıştır. Söz konusu uyum sürecinde muhasebenin temel olarak kamusal sorumluluklarını göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

14 Nitekim, salt açığa DİBS satışlarıyla sınırlı olarak yargı organlarının iflâs eden bankalardan birinden DİBS satın alanların uğradıkları kayıpların ihmalkâr kamu kurumları olan BDDK ve SPK tarafından tazmin edilmesine karar vermiştir, çünkü söz konusu banka yeterli DİBS'ne sahip olmadığı halde satış yapacağını kitle iletişim araçları ile kamuya duyurduğu halde anılan kamu kurumları gerekli önlemleri almamakla suçlanmıştır. [46]

Hâkim ortak grup kredileri başta olmak üzere ilişkili taraflarla yapılan işlemler tam bir sorun alanı oluşturmaktadır. Açığa DİBS satışları, açık pozisyonun gizlenmesi operasyonları, şüpheli iştirak alım ve satışları, fiktif faiz reeskontları ve harcamalar, hayalî sermaye artırımları gibi diğer bütün yanlışlıklar temelinde bu sorun alanına bağlı olarak gelişen türemiş yan sorunlar niteliğinde ortaya çıkmıştır. Kıyı bankaları ve ilişkili taraflar ile yapılan işlemler yoluyla iştirak ilişkisinden ve konsolidasyondan olabildiğince kaçınılarak grubun gerçekte daha kötü olan gerçek finansal durumu gizlenmekte, toplam grup riski gösterilmemekte, bireysel riskler ise tek başına bağımsız sorunlar gibi ele alınmaktadır. İlişkili taraflarla işlemler de grup içinde risklerin ötelenmesi için sık sık kullanılmıştır, ancak tüm grup gözden kaçırılınca önce grup içine ve sonra grup dışına ötelenen risklerin büyüklüğü tam ve gerçeğe uygun biçimde değerlendirilememiş, bu nedenle büyüyen sosyal ve ekonomik maliyetlerin önüne geçilememiştir. Son tahlilde, Türk bankaları ve yöneticilerinin 2000'lerin başında yaptığı iş ve işlemler risk öteleme (*risk shifting*) ve yağmalama (*looting*)¹⁵ faaliyeti olarak nitelendirilmektedir. Muhasebenin bu süreçte ilişkili taraflarla işlemler konusundaki sorumluluğu, bunları yurtdışı kıyı bankaları görünümünde ilişkisiz üçüncü kişilerle yapılan işlemler olarak bir anlamda görgü tanığı olduğu olay ve işlemleri olduğu gibi ve ekonomik amacına uygun olarak değil, yönetimin amaçlarına uygun ya da en azından yönetimin amaçlarına ulaşmasını engellemeyecek biçimde kaydetmesinden doğmaktadır, çünkü muhasebe salt şekle göre kayıt tuttuğunda bir tür rakam oyununa

15 Bir banka krizde ve öz kaynakları tükenmiş ise, beklenen getirileri düşük düzeyde de olsa isteyerek büyük risklere girebilmektedir. Eğer yüksek getiri olasılığı düşük olan bu oyun sonuç verirse, banka yaşamını sürdürebilmekte, sonuç vermezse iflâs etmiş olmaktadır; bu durumda banka açısından bu tür oyunların olumsuz olması riski çok azdır. Risk öteleme davranışı mevduat sigortası ya da iskonto penceresi olanakları tarafından uyarılan genel bir ahlâki tehlike (*moral hazard*) sorununun uzantısı niteliğindedir. Banka yöneticileri kriz dönemlerinde genellikle bankadan kişisel amaçlı olarak olabildiğince çok yağmalamaya çalışmakta ve risk öteleme davranışları da temel olarak bu yağmayı kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Risk öteleme ve yağmalama eşzamanlı gözlenmekte, bu durum iki faaliyetin tamamlayıcı olduğunu göstermektedir, ancak ülkeden ülkeye değişiklikler görülebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu tür bir yağmalama genellikle yapay olarak şişirilmiş kâr perdesi ardında meydana gelmektedir; yine bu ülkelerde mevduatları başka hesaplara yönlendirme (*diverted deposit fraud*) hilesi yapılmaktadır; banka müdürleri bankanın bir bölümünü bilanço dışı tutmakta, dolayısıyla denetçiler kendi kendine borç verme (*self lending*) olayının farkına varamamaktadır. Bu tür taktikler açık hırsızlıktan (*outright theft*) biraz daha fazlasıdır. Sıklıkla görülmesinin nedenleri hissedarlar ve alacaklıların yasalarda zayıf biçimde korunması, denetçilerin yolsuzluğa bulaşması ve muhasebe standartlarının gevşekliğı olmaktadır. Daha iyi bir kurumsal ve yasal ortam olması durumunda açık yağmalamanın (*blatant looting*) daha maliyetli olması beklenmektedir. Nitekim ABD'deki tasarruf ve kredi (*savings and loans*) krizinde, yöneticiler olabildiğince yasal sınırlar çerçevesinde kalmak için çaba harcamış, ya kısa dönem kârları şişirmek, ya iflâstan kurtulma oyunu oynamak ya da her ikisini de yapmak amacıyla risk öteleme stratejileri kullanmıştır. Yağmalama doğası gereği sosyal olarak istenmeyen bir olgudur, çünkü temel olarak hırsızlıktır ve sosyal maliyetlere neden olmaktadır. Dolayısıyla yağmalamanın önlenmesinde yasaları uygulamak ve onları çiğneyenler için bu eylemleri daha maliyetli duruma getirmek gerekmektedir. Gerek tek sınıf (dış) hissedar modelinde, gerekse iki sınıf (iç-dış) hissedar modelinde yağmaya karşı cezalar etkili tek politika olarak saptanmaktadır. [38]

dönüşmektedir. Bununla birlikte, anılan dönemde muhasebe yaratıcı ve yenilikçi yöntemleri kullanarak ya da olay ve işlemleri yapılandırarak özel bir gizleme ya da çarpıtma çabasına girmemektedir, çünkü muhasebe hile yapma sürecinin uyarıcısı, tasarlayıcısı ya da başlatıcısı olmaktan çok, yapılan yanlışlığın anlaşılmasına olanak vermeyen kayıt işlemleri ile sürecin edilgen izleyicisi konumundadır. Son tahlilde, muhasebe genel kabul edilmiş muhasebe ilkelelerini dahi uygulayamayarak gelirin yeniden dağıtımı ve sermaye birikim süreçlerinde kendisi için belirlenen ikincil, bağımlı ve ast rolünü oynamaktadır; kurmaydan (*staff*) çok yönetime bağımlı kayıt memuru (*bookkeeper*) ya da özel bir hizmetli (*servant*) konumunda bulunmaktadır; işlemleri planlayıcı değil, kolaylaştırıcı olmakta, onların şekli kayıtlardan anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Burada muhasebenin yönetime bağımlılık ilişkilerinden doğan birtakım sonuçlar söz konudur ve bunlardan salt muhasebeyi suçlamak yerine temelde yatan bağımlılık ilişkilerini sorgulamak gerekmektedir. Ekonomik düşüncenin ve sistemin bir uzantısı ve aracı olan muhasebeden dönüp de onu değiştirmesi beklenemeyeceği gibi onu sistemik sorun ve krizlerin temel nedeni olarak değerlendirmek de akla uygun bir yaklaşım değildir. Muhasebe açısından sorun yansızlık ve bağımsızlığın yitirilmesine neden olan koşullardır ve bu maddi koşullar değişmeden muhasebeden yönetimin karar ve eylemlerini önleyici ve düzeltici farklı bir davranış beklemek gerçekçi olmamaktadır.

Özün önceliği ilkesinin uygulanmasına kişilik ilkesinin de uygulanamaması eklenince hakim ortak grup kredileri sorunu giderek ağırlaşmıştır. İncelenen bankalarda, mülkiyet-yönetim ayrımının tam olarak gerçekleşmediği ve hatta mülkiyet ile yönetimin bütünleştiği gözlenmektedir. Hâkim ortaklar bankaları fiilen yönettikleri için üst yönetimin etkili biçimde denetimi ya da gözetim altında tutulmasına gereksinim duyulmamıştır. Denetim ve gözetim teorik olarak ortaklar adına yapılmaktadır, ancak hâkim ortaklar yönetime eylemli olarak el koyduğunda etkin bir gözetim ve denetim beklentisi olmadığı için bunlardan sorumlu olan bağımsız denetim ve yönetim işlevlerinin çalışmalarını mevcûd statükoya göre uyarladıkları ve yürüttükleri anlaşılmaktadır. Bu koşullarda idarî ve malî bakımdan yönetime bağımlı bir yapı içinde faaliyet gösteren muhasebenin şekli ve özü yansıtmayan işlemleri ile tümüyle kayıt dışı işlemlerini gözetime ve denetime tâbi tutmaya önem ve öncelik verilmemiştir.

Karşılıklı (*back-to-back*) krediler yoluyla finansman sorunları olan grupların kendi bankaları aracılığıyla birbirlerine krediler kullandırmaları ve bunların çoğu zaman grup kredilerinde olduğu gibi geri dönmemesi ilişkili taraflar kavramının Türkiye bağlamında en geniş anlamda anlaşılmasını gerektirmektedir. Finansal durumu zorda olan ve kronik likidite sorunları yaşayan grupların bankaları aracılığıyla ve sanki bir bankacılık faaliyeti görünümünde birbirlerine kredi kullandırmalarının mevcûd ödeme sorunlarını giderek büyütmesi kaçınılmazdır. Sonuç olarak, ilişkili taraf ve grupların bir örgüt gibi uyumlu hareket edebileceği ve ortaya çıkarılması giderek zorlaşan örgütlü suçlar işleyebileceği öngörülmemiş, durumdan bilgisi olmayan suçsuz tasarruf sahiplerinden bankalar aracılığıyla toplanan mevduatların danışıklı davranan birkaç gruba aktarıldığı gözlenmiştir. Bu krediler karşılıklı teminat mektubu (*gayrî nakdî kredi*) vererek diğer grubu nakdî olarak kredilendirme işlemleri ile gittikçe genişlemiştir. Grupların

aralarında yaptıkları işlemlerde (*kredilendirme, teminat verme, hisse devri, iştirak alımı ve satışı*) temel olarak krediler ile ilgili riskleri öteleyerek dolandırdıkları, reel ekonomik olay ve değerlerle ilişkisi zayıf olan bu işlemlerin hacimlerinin giderek büyümesi ile bankaların iflâsının hızlandığı anlaşılmaktadır.

Gruba ve geniş anlamda ilişkili taraflara yapılan kredilendirme işlemlerinde, kredi müşterilerinin özellikle bankaları dolandırmaya çalışmadıkları ve fakat ilgili banka ve kredi müşterisinin eşgüdüm ve işbirliği içinde hareket ettikleri gözlenmektedir, çünkü kullanılan ve geri ödenmeyecek kaynaklar özel bir kaynak olarak değil, son tahlilde kamu kaynağı olarak algılanmaktadır ve krediyi veren ve alanlar bu kaynağı haksız biçimde paylaşmış olmaktadır. Gerçekte hâkim ortakların sahip olduğu bankaların varlıklarını yine sahip olduğu grup ya da ilişkili şirketleri kullanarak kaçırmaları tam anlamıyla kendi bankasını boşaltmak ya da soymaktır ve devlet güvencesi ya da bir kurtarma operasyonu beklentisinin yokluğunda ortakların kendi kendisini soyması anlamlı değildir, ancak zararların sosyalleştirilebileceği önceden biliniyor ise bu durumda kendi kendini soymak çok anlamlı ve kârlı bir iş haline gelmektedir. İlişkili taraflarla yapılan tüm işlemler hem toplam içindeki ağırlığı, hem de bankalar açısından ekonomik amaç taşımayan irrasyonel uygulamalar olması nedeniyle dikkat çekici ve uyarıcı olduğu halde düzenleme ve denetleme kuruluşları tarafından saptanamamıştır. İşlemler şüpheli ve amaçsız olarak gerçekleştirilebildiğine göre bu duruma uygun kaydedilmesi muhasebe açısından sakıncalı bulunmamış olabilir, ki muhasebenin buradaki konum ve davranışı üst sisteme uyum sağlamaya çalışan alt sistem özelliği göstermektedir. Bu konum ve davranış kara para aklama ve kirletme faaliyetlerinde¹⁶ olumsuz anlamda en ileri ve üst sınırlarına ulaşmaktadır.

16 Bu tür faaliyetlerde muhasebeci, vergi cennetleri ve offshore merkezlerde yapılan finansal operasyonlar ile yasa dışı gelirleri büyütme ve yasal ve yasa dışı faaliyetler arasındaki sınırları bulanıklaştıran muhasebe teknikleri kullanarak riski en aza indirmekle görevlendirilmiştir. Muhasebeci suç örgütleri yöneticilerinin asıl işveren oldukları atıf bir hizmet sözleşmesi ilişkisinin diğer tarafı konumundadır. Finansal işlem çevrimini ve uluslararası finansal sistemi bilmesinden dolayı bankacılar ve muhasebeciler suç örgütleri içindeki eşgüdüm ve dağıtım maliyetlerini azaltmaktadır. Suç örgütleri klasik şirketlerden çok şebeke biçiminde yapılara benzediği ve suç faaliyetleriyle elde edilen varlıkların mülkiyet hakları olmadığı için iç şiddetin önlenmesine yönelik bazı sistemler geliştirilmesi gerekmektedir. Sahte bilançolar, kayıtlar, fatura şebekeleri ve özel amaçlı varlıklar yoluyla muhasebeci ve hukukçular mülkiyet hakkı sorununu çözmekte, suçluları yasal sosyal yapıların bir parçası olarak gösterebilmekte, kara para gelirlerini aklayacak paravan şirketler kurdurabilmekte ve denetimi içinden çıkılmaz hale getirebilmektedir. Muhasebeci düzmece gayrimenkül işlemleri, howala bankacılığı, teminatlı kredi, ters aklama, finansal piyasalar arası swaplar, opsiyonlar, türevler aracılığıyla aklama, borçla şirket satın alınması gibi yöntemler kullanarak kara parayı aklayabilmektedir. Muhasebenin suç ekonomisindeki rolü yasal ve yasa dışı gelirlerin suç faaliyetlerini fonlamak amacıyla kullanılması (*money dirtying*) faaliyetlerinde kara para aklanması (*money laundering*) faaliyetlerine oranla daha sınırlı olmaktadır. Bu tür eylemlerde amaç toplumsal servetin suç örgütlerince ele geçirilmesi ve dolayısıyla toplumsal servet ve refahın yok edilmesi olduğundan herhangi bir kayıt tutulmamakta, tüm izler yok edilmekte ve dolayısıyla muhasebe sistem, bilgi ve becerileri çok önemsiz bir rol oynamaktadır. Kara para aklama operasyonları reel ve sanal ekonomi arasında bir bağlantısızlık üretmekte ve bu durum muhasebe kullanılarak saklanmaktadır. Son olarak, muhasebe bir bilim olarak teknik manipülasyon kararları ile bunların sonuçları arasındaki ne-

Yasal ekonomide işverene hiyerarşik bağımlılık, yasa dışı ekonomide suçla ya da suç örgütlerine işlevsel bağımlılığa dönüşmüştür. Muhasebeciler her iki durumda da bağımlılık ilişkileri içinde çalışmakta, genellikle yaptıkları iş birinde sözleşmeli ve yazılı, diğerinde sözleşmesiz ve yazılı olmayan biçimde yürümektedir. Süreci çoğu zaman muhasebeci değil, yönetim katı başlatmaktadır; amaçlar ve istek yönetim katından gelmekte, muhasebeci yasal gereklilikleri karşılamak ya da yasadan kaçınmak için devreye girmektedir. Yönetimin zihniyetinin ise marjinal farklılıklar göstermekle birlikte büyük ölçüde mevcüt ekonomik ve siyasal sistem tarafından biçimlendirildiğini varsaymak yanlış olmamaktadır.

VI. SONUÇLAR VE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

İncelenen bankaların çoğunda görülen yağmalama, risk öteleme, ekonomik amacı olmayan kredi ve yatırım kararları, açık pozisyon taşıyarak oynanan çok riskli finansal oyunlar reel ekonomiden para kazanmanın zor ve sıkıntılı olarak algılandığı ve sanayisizleşmenin başladığı 1980 ve özellikle 2000 sonrası dönemde aşırı finansallaşma ile para kazanma girişimleri olarak değerlendirilmiştir. Riskleri dağıtması ve yüksek riskten kaçınması gereken banka yönetimleri gözetim, düzenleme ve denetim kurumlarının bilgisi dahilinde piyasalardan çoğunlukla iradî ya da kimi zaman da gayrî iradî olarak Ponzi mekanizmalarına uygun düşen bir çerçeve içinde yüksek faizle mevduat toplamakta ya da borçlanmakta ve toplanan kaynaklarla yüksek riskli ve ekonomik amacı olmayan irrasyonel işlemler yapmaktadır. Banka yönetimleri bu sonuçları

den-sonuç ilişkilerini kurmak için kullanılmaktadır. Ekonomik ve finansal suç dünyasının ortak varlıklarının bankalar ve araçlardan oluşan ağda dolaştırılmasının yönetimi bu tür bir kullanıma örnek verilebilmektedir. Muhasebenin finansal suçların belirleyici bir ögesi olması, yanlış ve yanıltıcı bilgi verilmesine karşın rasyonalite ve ekonomik kredibilite izleniminin sürdürülebilmesinde yatmaktadır. Muhasebe finansal suç eylemlerinin türlerine göre farklı düzeylerde kullanılabilir. Geleneksel kötüye kullanma ve ihmâl gibi bireysel ve örgütlü olmayan suçlarda muhasebe bilgisi çok sınırlı biçimde kullanılmaktadır. Tümüyle yasa dışı olan bu faaliyetlerde amaç, kirli (*kara*) parayı en kısa yoldan aklamak olduğundan muhasebe bilgisinin önemi çok azdır. Örgütlü suçlarda ise kumarhane, gece kulübü gibi şirketlerin gelirlerini yönetirken aracılık yapacak hukukçu ve muhasebecilere gereksinim duyulmaktadır. Kısmen yasal yönleri de olan bu tür yasa dışı faaliyetlerde, suç gelirlerinin yeniden yasal faaliyetlere yatırılması gerektiği için muhasebe bilgisi önem kazanmaktadır. Kamu ihalelerinin manipülasyonu, uyuşturucu ve silah ticareti gibi örgütlü suç ağlarıncı işlenen ekonomik ve finansal suçlarda ise oluşan büyük sermaye birikiminin yönetilmesi için muhasebe bilgisi belirleyici olmaktadır. Kısmen yasa dışı olan bu tür yasal faaliyetlerde, suç örgütleri yasal ekonomiye sızmak ve hızlı bir biçimde birikmiş önemli tutarda gelirleri aklamak zorundadır ve bu durum belirli kayıtları gerektirmektedir. Bu örgütler finansal piyasalarda yer alırken bunlara ilişkin finansal bilgilerin dolaşımında yasal ve teknik gerekliliklerin karşılanması için finans ve muhasebe uzmanları istihdam etmektedir. Muhasebenin de bir parçası olabildiği ekonomik ve finansal nitelikli suçlar kapsamında yapılan ihlaller toplumsal yaşama ve kişiliğe doğrudan bir zarar vermedikleri için toplum bu tür suçları adı suçlar kadar tehlikeli saymamaktadır. Kapitalizmin yasal sınırlamaları kolaylıkla gevşetmesi ya da esnetmesi de normları ve sınırları aşma özgürlüğü konusunda herkesi cesaretlendirmektedir. Nitekim beyaz yakalı suçluların suç işlerken fazla tereddüt yaşamadığı ve kolayca suç işlediği gözlenmektedir. [47]

öngörerek davranmakta, riskleri değişen koşullara göre grup içine, grup dışına ve kamuya kaydırabileceği varsayımı altında bilerek ve tasarlayarak yüksek riskli işlem ve yatırımlar yapmakta, ancak beklenen sonucu öngörmesi gereken kurumlar sürece sonucu değiştirecek biçimde müdahale etmekten kaçınmaktadır. Bankalar banker gibi davranmakta, olabildiğince az öz kaynak kullanarak büyük oranda yabancı kaynaklarla kazanç sağlamak istemektedir. Bankalar izinsiz para toplayan İslamî holdinglerden farklı olarak bu kez izinli ve yasal olarak piyasadan mevduat toplamakta, ancak bankacılık ve kredi hizmetlerinden kâr etmek yerine temel olarak topladığı mevduatları hâkim ortak grup şirketlerine aktarmaktadır. Başka bir deyişle, izinli ve yasal biçimde toplanan mevduatlar (*toplumsal mülkiyet*) özel mülkiyete (*grup kredilerine*) dönüştürülmektedir. Bu dönemde yeterli öz kaynak getirmeden hemen tamamıyla finansal kaldıraç desteğiyle faaliyette bulunmak ve para kazanmak isteyen özel bir girişimci türünün ortaya çıktığı, bu girişimcilerin hızla zenginleşmek için mevcûd ekonomik ortamdaki boşlukları fırsata çevirmek istediği ve bankacılığın da bu çerçevede yasal bir araç ya da ortam olarak kullanılabilmesini öngördükleri gözlenmektedir. Banka sahibi olan ya da olmak isteyen Türk girişimcilerin reel ekonomik sorunlarını aşırı finansallaşma ile aşmayı deneyen batılı emsallerine öykündükleri anlaşılmaktadır. Gerçekte aşırı finansallaşmanın kendisi özellikle sanayide duraklamakta ya da gerilemekte olan ortalama kâr oranlarının yapay olarak korunmaya ve yükseltilmeye çalışılması olgusudur. Üretmeden de değer yaratılabileceği ve sermaye birikimine bir sınır koyulamayacağı düşüncesi tarihin sonu ve küreselleşme söylemlerinin verdiği özgüven ile reel ekonomiden finansal ekonomiye geçişi hızlandırmış, kâr yerine rant kavramı kutsanmaya başlanmış, sınaî kapitalizm ile finans kapitalizmi arasındaki hizmet ilişkileri tersine çevrilmiştir. Üstelik finansal operasyon ve araçlar ile yaratılan sanal kârlar herkesin kazandığı bir oyundan değil, sıfır toplamlı bir oyundan kaynaklanmaktadır. Ekonomik sistemin kriz ve iflâs zamanlarında yağmalama, risk kaydırma, Ponzi oyunları, kıyı bankacılığı ve riski gizleme amaçlı finansal operasyonların kullanılmasına ya olumlu baktığı ya da en azından olumsuz bakmadığı, bu tür işlem ve uygulamaları kendisine tehdit olarak algılamadığı ve dolayısıyla önleyici eylem ve yaptırımlara tâbi tutmadığı, öte yandan birtakım girişimcilerin de ekonomik sistemin yasaklamadığı ya da etik ve gelenek dışı bulmadığı ve itiraz etmeyerek sessiz kaldığı her faaliyetin ve işlemin yapılabileceği anlamı çıkardığı anlaşılmaktadır. Ekonomik sistem bu tutumu ile sonuç sorumluluğunu üstüne aldığını gösterirken faaliyet sorumluluğu görünüşte girişimcilerin üzerine bırakılmaktadır. Ancak girişimciler yaptıkları faaliyetlerin sorumluluğunu gerçekten üstlenmedikleri ve ekonomik sistem de her durumda sonuç sorumluluğunu üzerine aldığı zaman banka sahibi birtakım girişimcilerin iflâs ile sonuçlanan yüksek riskli ve sorumsuz işlem ve faaliyetler gerçekleştirmesi gerçekte öngörülebilir ve beklenen bir gelişme olmaktadır. Bu tür bir sistemik tercihin kötü yönetim uygulamaları aracılığıyla neden olduğu skandal ve krizlerin muhasebenin yardımına da gereksinimi bulunmamaktadır, ancak muhasebenin kendi temel ilkelerine uygun davranamaması ve yönetim uygulamalarına bu doğrultuda itiraz etmemesi yolsuzluk ve yozlaşma sürecine olumsuz bir katkı niteliğindedir. Muhasebe hakîm ekonomik ideoloji ve sisteme göre düzenlenmiş bir oyun alanında uzunca bir süredir

kendi kendine koyduğu ve tarihten gelen geleneksel ve genel kabul görmüş ilkeleri dahi uygulayamayarak sistemik kriz ve başarısızlıklara marjinal bir katkı yapmışsa da, ekonomik sistemin gözetim ve denetim kurumları aşırı risk alınmasına izin vererek ve üretim ekonomisindeki tıkanmaları aşırı finansallaşma ve rant ekonomisi ile aşma denemelerine olumsuz yaklaşmayarak ortaya çıkan sonuçların asıl hazırlayıcısı ve katalizörü olmuştur.

İflâs sürecinin incelenen bankaların özelleştirilmeleri ya da el değiştirmeleri işlemleriyle birlikte başladığı ve sonrasında finansal sorunların artarak sürdüğü belirlenmiştir. Genellikle özelleştirme ya da satın alma işleminde de nakit ya da öz kaynak kullanılmamaya çaba gösterilmekte, satın alınacak bankanın kendi kaynaklarıyla işlem kaydı olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Özelleştirme ya da satın alma işleminin gerçekleştirilebilmesi için başka bir bankadan büyük miktarda kredi alınabilmekte, kredilere teminat olarak satın alınmak istenen bankanın çoğunluk hisseleri bile verilebilmektedir. Sermaye ve yönetim egemenliğini başka bir kuruma devrederek banka satın alınmak istenmesinin gerçek ekonomik amacı sorgulanması gereken bir işlem ve hatta olası bir risk faktörü (*risk factor ya da red flag*) oluşturmaktadır. Satın almada kimi zaman eski hâkim ortak sahip olduğu banka ile ilgili tüm riskleri yeni hâkim ortağa devredebilmekte, yeni hâkim ortak da bankayı görünebilir bir gelecekte TMSF'ye devretmeyi planlamakta olduğu için giderek büyüyen tüm riskleri üstlenebilmektedir. Görüldüğü gibi, banka riskleri birkaç aşamada ötelenerek iflâsa giden süreç son olarak zararın sosyalleştirilmesi ile sonuçlanmakta, toplumun buna tepkisizliği ya da duyarsızlığı etkili yaptırımlar uygulanmamasına ve benzeri faaliyetlerin yinelenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla burada görelilik olarak kısa bir zaman diliminde söz konusu bankaların bir kez değil, birkaç kez yağmalandığı ve en sonunda yağma edilen miktarın sürecin en suçsuz bileşeni olan toplumun üzerine yüklendiği değerlendirilmektedir. Hile yapan müşterisini düzenleyicinin verdiği cezalara ek olarak daha az kredi ve daha yüksek faiz oranı ile ikinci kez cezalandırabilen bankaların bizzat kendi yönetimlerinin hileli işlemler yapmaya yönelmesi ile eşzamanlı olarak gerçek bir banka olmaktan uzaklaşmaya başladığı ve kuşku işlemlerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak kurulan ve bir araç durumuna gelen paravan şirketler (*shell companies*) niteliği kazandığı gözlenmektedir.

Bu aşamada bankacılıktaki kâr odaklı iş kültürünün açgözlülüğü ve dürüst olmamayı özendiren özendirmediğini de dikkate almak¹⁷ gerekmektedir. Birçok kriz ve iflâsın nedeni olarak gösterilen açgözlülük (*greed*) bireysel düzeyde kalmış olsaydı, bu tür kişilerin kuşatılması, kontrol edilmesi, gözetilmesi, denetlenmesi yoluyla etkisizleştirilmesi, topluma ve ekonomiye zarar vermesi önlenebilirdi; ancak açgözlülüğün ekonomik sistemin yapısal, olağan karşılanan ve

17 Nitekim İsviçre'de farklı endüstrilerde istihdam edilen çalışanlar üzerinde yapılan bir araştırmada, banka çalışanlarının diğer çalışanlardan daha az dürüst olduğu saptanmamakla birlikte, özellikle meslekî rolleri ve kimliklerinin farkında olduklarında bankacıların diğer çalışanlara göre daha çok yalan söyledikleri bulunmuş, bu bulgu bankacılık kültürünün hileli ve etik dışı davranışları koruyup korumadığı ya da en azından hoşgörüyü karşılayıp karşılamadığı ve bu kültürün bankacıların daha az dürüst olmalarına neden olup olmadığı konusunda sorgulanması gerektiği biçiminde değerlendirilmiştir. [48]

özendirilen bir özelliği olması toplum ve ekonomi genelinde bu özelliğin yayılması için önemli bir itici güç oluşturmaktadır. Sermaye birikiminin bir sınırının olmaması ve ne (toplum, kültür, diğer topluluklar, doğa, diğer canlılar) pahasına olursa olsun kâr maksimizasyonu hedefinin kutsanması açgözlülüğün diğer ekonomik yansımaları olmaktadır. Bu durumda, sistemik krizlerin ve iflâsların salt açgözlü yöneticiler tarafından çıkarıldığını savunmak gerçekte sistemin dışında ya da üstünde olan bireylerin ve bireysel özelliklerin sisteme dışarıdan müdahale ederek bu sonucu yarattığını ifade etmiş olmaktadır. Bu bulguyu kâr odaklı bankacılık kültürünün ana faaliyet dışı alanlarda spekülasyon yapmayı da (*son zamanlarda büyük Amerikan bankalarının emtia piyasalarında tarım ve gıda şirketlerini satın alarak yaptıkları spekülatif işlemler gibi*) özendiren önemli bir etmen olması ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Genel olarak, kamu yararı açısından siyasal ve ekonomik iktidarın (*gücün*) kullanımında yoğunlaşma ya da tekelleşmenin önlenmesi, iktidarın farklı odak ve mekanizmalara dağıtılması, her iktidar odağının diğerinin eylemlerini denetlemesi ve bu şekilde dengelenmiş yapılarda optimum sosyal ve ekonomik çözümler konusunda uzlaşmaya ulaşılması beklenmektedir. İktidar dar bir kliğin, grubun ya da çevrenin elinde toplanınca, ister şirketlerde olsun, isterse kamu kuruluşlarında olsun muhasebe ve hukuk da içinde olmak üzere kontrol ve denetim işlevlerinin devre dışı kaldığına ya da etkisizleştiğine, bunun da çağdaş kontroller ve dengeler (denetleme ve dengeleme) sistemlerini bozduğuna, hatta işlevsiz kıldığına tanık olunmaktadır. İktidarın yoğunlaşması ya da tekelleşmesi özellikle bankalar için sakıncalı sayılmaktadır, çünkü burada kişisel ya da grupsal kötüye kullanmaların kendilerini aşan büyük ve kapsamlı sonuçları olabilmekte, bankalar tüm ekonomi için stratejik bir ulusal güvenlik sorunu haline gelebilmektedir. Dolayısıyla bankacılık stratejik bir sektör olarak görülüp açgözlülük ve hırs bu sektörde özellikle dizginlenmeli, mülkiyet-yönetim ayrışması hızlandırılmalı ve yoğunlaşma önlenmelidir.

Bu koşullar altında muhasebe mesleğinin en az meslekî konular kadar siyasetin ve ekonominin demokratikleştirilmesi, siyasal ve ekonomik iktidarın tekelleşmesi ya da yoğunlaşmasının önüne geçilmesi, siyasetin ve ekonominin etkin biçimde denetlenmesi için çaba göstermesi gereği ortaya çıkmaktadır. Siyaset ve ekonomi demokratikleşmeden ya da hemen aynı anlama gelmek üzere kontroller ve dengeler sistemlerine dönüştürülmeden ve sosyalleşmeden muhasebenin kamusal bir görev ve sorumluluk olarak icra edilmesi, kamunun (*çıkar sahiple-rinin*) farklı ve çatışan çıkarlarını dengelemesi, gelirin ve servetin âdil dağıtımına aracılık ve anlaşmazlıklara hakemlik yapması ve hile ve manipülasyonlardan uzak durabilmesi imkân ve ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Bu bağlamda muhasebenin yönetime kurmay rolü yanlış tanımlanmış ve yanlış bilinen bir iş tanımı olmaktadır, çünkü muhasebe doğası ve yapısı gereği sosyal, kamusal ve ekonomik bir kurumdur; muhasebe uygulamaları toplum refahı ve bireyleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki her zaman açık ve doğrudan değildir, ancak muhasebe ile bağlantılı her faaliyetin toplumsal sonuçları olmaktadır. [49] Muhasebenin temel konusu insanî faaliyetlerdir ve muhasebenin temel kavramları olan gelir ve refah mutlak kavramlar değil, değer yargılarıdır; söz konusu kavramlar tanımlayıcı değil, hüküm ve norm ifade edicidir; nesnel değil, özeldir; tekil değil, çoğuldur. Dolayısıyla muhasebenin amaçları belirlendikten

sonra, ki bunlar sosyal ve politiktir, muhasebe kurallarının geliştirilmesinin teknik uzmanlığa kaldığı anlayışı doğrulanmamıştır. Ekonomi ve politika ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte muhasebe geçmişte gerçeğin peşinde koşan bir alan [50], teknik bir uygulama ve nötr bir araç olarak anlaşılmış, ulusal ve uluslararası standartlar çerçevesinde muhasebenin geçerli (ilgili) ve tarafsız (manipüle edilmemiş) finansal bilgi vereceği varsayılmıştır. [51] Oysaki muhasebe tümüyle teknik bir konudan çok daha fazlasıdır; muhasebe teknik ve uygulamaları sosyal ve kurumsal değişime temelden bağlı bulunmakta, muhasebenin sosyal konumu ve amaçları kurumlar içinde gerçekleştirilen muhasebe uygulamalarının işlevselliği ile ilişkilendirilmektedir. [52] Dolayısıyla muhasebe bilgisi gerçekte nötr olmaktan uzaktır; ekonomik gerçekliğin gösteriminde kullanılabileceği gibi suç eylemlerinin bir boyutunu da oluşturabilmektedir. [48] Muhasebe bilgileri sınırlı, çarpıtılmış ve sistematik olarak yanlı olmaktadır, çünkü içinde bulunduğu ve kendisinden daha geniş ve büyük olan sistem (üst sistem) tarafından biçimlendirilmektedir. Bu bağlamda muhasebe insanî verimlilik (üretkenlik) ve genel toplumsal refahın geliştirilmesinde yararlı olmuştur, ancak aynı zamanda mevcut işbölümü içinde öyle bir faaliyet olmuştur ki, egemenlik ve sömürü ilişkilerine koşut olarak gelişen bir yönü de bulunmaktadır; sosyal bir faaliyet ve işlev olarak devlet ve sınıf kavramlarının merkezindedir ve nötr (tarafsız) sayılamayacak bir sosyal matematik ve analiz niteliğindedir. [53]

Bu bakımdan nasıl denetimin rolünü yerine getirebilmesi için yönetime bağımlı olmaması gerektiğine inanılmakta ve bu doğrultuda çaba gösterilmekte ise, muhasebenin de bağımsızlığının nasıl sağlanabileceğinin ele alınması gerekmektedir. Denetimin gerçekten bağımsız olmaması nedeniyle meydana gelen muhasebe skandalları ve şirket iflâslarını önlemek için malî, idarî ve teknik anlamda tam ve bütünlüklü bir bağımsızlığın güvence altında olması önerilmektedir. Aynı biçimde muhasebenin görevini tam olarak, yansız ve kullanıcı olan tüm kamuya yararlı biçimde yerine getirebilmesi için yönetime olan bağımlılığının kırılmaya ve yönetime kurmay değil, kamuya kurmay rolüne yönlendirilmesi ve hatta zorlanması tartışılmalıdır. Muhasebenin gerçekten kamuya hizmet edebilmesi için daha geniş bir muhasebe denklemi oluşturması gerekmektedir. Her ne kadar finansal kamu genel kamudan tanım gereği daha dar kapsamlı da olsa, çoğu zaman ve fiilî olarak aynı kavramdan söz edilmektedir. Bu nedenle, muhasebenin dağıtım ve destek işlevleri salt hissedarları değil, şirketlerin faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tüm çıkar sahiplerini (kamuyu) dikkate alarak gerçekleştirilmek durumundadır. Ekonomik sistem tüm birey ve sınıfları gözetir ise, muhasebe de aynı ölçüde sosyalleşerek grup/sınıflar arasında hakem rolü oynayabilecek, serveti ve geliri daha dengeli dağıtmaya çalışacak, tam tersine ekonomik sistem belirli grup ve sınıflara öncelik verir ise, muhasebe de bu grup ve sınıflara servet/gelir aktarım mekanizmasına dönüşecek ve yanlı davrandığı için hakem konumunu yitirerek politik ve ekonomik iktidarın meşrûlaştırılmasına hizmet etmeye başlayacaktır. Kamuya nötr bilgi sunmayı hedefleyen bağımsız bir muhasebenin de örgütsel çizelge içinde yönetime ya da yönetim kuruluna bağımlı konumunun değiştirilmesi, bağımsızlığını güçlendirmek üzere genel kurul ile bağlantılı bir konumu getirilmesi ve doğrudan genel kurula hesap vermesi ya da yönetime bağlı kalacaksa da muhasebe ilkelerine uygun

nötr ve bağımsız uygulamaları dolayısıyla iş güvencesi altında çalıştırılması düşünülebilecektir. Halihazırda yönetime bağlı konumu ve ona destek sağlayan kurmay konumuna hapsedilmesi muhasebenin çok dar bir yorumu olmakta, bu durumda doğal olarak öncelikle yönetime destek ve hizmet işlevi ön plana çıkmakta, diğer muhasebe bilgi kullanıcıları ve geniş toplum kesimleri yönetim karşısında etkinliği olmayan bir duruma düşerek görece ağırlığı ile orantısız çok küçük bir etki ve ağırlığa sahip olmakta, dolayısıyla muhasebe uygulamaları belirli kesimler yararına taraflı ve çarpıtılmış bir niteliğe bürünmektedir. Bu çerçevede bir çözüm önerisi olarak tartışılmakta olan sosyal ve özgürlükçü muhasebe¹⁸, teknik muhasebenin karşıtı olarak değil, bir seçeneği olarak anlaşılmalıdır, çünkü sosyal muhasebe teknik muhasebeyi dışlamakta ya da yadsımamakta, tam tersine teknik ve finansal muhasebeyi sosyalleştirmekte, onu sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel amaç ve önceliklerle uyumlu duruma getirerek salt bir araç, teknik ya da mekanizma olmaktan çıkarıp bir sosyal ve ekonomik bir kurum kimliğine kavuşturmakta ve ekonomi, siyaset, hukuk gibi diğer önemli kurumlar karşısında doğru bir yere konumlandırmaktadır.

Bu nedenle, muhasebenin kamuya hizmet etmesi sadece teknik anlamda gerekli, yeterli ve kapsamlı bilgiler üretmesi ile değil, sosyal ve ekonomik anlamda gerekli, yeterli ve kapsamlı bilgiler üretmesi ile ulaşılacak bir üst hedeftir. Teknik olarak iyi olan zorunlu olarak iyi olmak durumunda değildir. Başka bir deyişle, sosyal ve ekonomik olarak iyi ve kabul edilebilir sonuçlar almak için uygulamanın teknik olarak iyi olması yeterli olmayıp sosyal ve ekonomik olarak da iyi olması gerekmektedir. Bu noktadan hareket ederek muhasebe skandallarının şöyle ya da böyle kamuyu oluşturan bileşenlerden birini ya da birkaçını (*genellikle yönetimi*) koruyacak biçimde muhasebe ilke ve uygulamalarının çarpıtılmasından kaynaklandığı ya da beslendiği kabul edildiğinde, tüm kamu bileşenlerinin haklarını ve beklentilerini bir dereceye kadar karşılayabilecek bir muhasebenin ancak ve ancak ona idarî ve malî anlamda tam bağımsız bir kurum

18 Şirket faaliyetlerini ve sorumluluklarını daha geniş ölçekte ele alan sosyal muhasebe yaklaşımı, muhasebe kural ve yöntemlerinin yaşam kalitesi ile ilgili daha az görünür (*less tangible*) öğeleri de yansıttığının yollarını aramaktadır, çünkü şirket kararlarının kirlenme, kötü tasarım, yetersiz kalite kontrol, tesis güvenliği ve çalışma koşulları ile sonuçlanan kararlar nedeniyle meydana gelen ölüm, yaralanma, fiziksel acılar, işe alma, işten çıkarma, istihdam ve yer seçimi kararlarının yarattığı kâr, refah ve kişisel özgürlük mahrumiyetleri, reklâm, propaganda, terfiler, tenziller, yasadışı uygulamalar konusundaki kararlar ile işçiler, tüketiciler, tedarikçiler ve diğerleri üzerinde baskı, kontrol, zor uygulamak gibi ödül ve ceza beklentilerini yöneterek verdiği kararların toplumsal sonuçları bulunmakta, dolayısıyla şirketin kaynak kullanımı çevre ve toplum üzerinde yararlı ve genellikle zararlı dışsallıklar yaratmaktadır. Şirket finansal raporlama süreci söz konusu dışsallıkları da yansıtmak durumundadır. [54] Sosyal muhasebe, öncelikle firmanın net sosyal katkısını belirlemek ve ölçmek istemektedir. Burada sadece içselleştirilen özel maliyet ve faydalar değil, farklı kesimleri etkileyen dışsallıklar (*sosyal fayda ve maliyetler*) da içerilmektedir. İkinci olarak, bireylerin, toplulukların, sosyal kesimlerin ve kuşakların kaynak ve güç statüsünü etkileyen firma strateji ve uygulamalarının kamunun çoğunluğu tarafından paylaşılan sosyal öncelikler ve bireylerin yasal istekleri ile uyumlu olup olmadığını saptamaktadır. Son olarak, firmanın sosyal amaçları ile ilgili politika, program, performans ve katkıları sosyal taraflara açıklamaktadır. [55]

kimliği kazandırılması ile yaratılabileceği sonucuna ulaşılabilmektedir. Muhasebenin mevcüt koşullarda ve belirli yönlendirmeler çerçevesinde uygulanması ve bu uygulamanın dışarıdan düzenleyiciler, bağımsız denetim ya da toplumsal baskılar ile düzeltilmeye çalışılmasının sonuçları bugüne kadar sınınanarak görülmüş ve yanlış, yönlendirmeli, manipülatif bir muhasebe uygulamasının olaylar gerçekleştikten sonra tepki niteliğindeki ayrıntılı düzenlemelerle yansız, bağımsız ve önemli yanlışlıklar içermeyen bir biçime dönüştürülmesi ve neden olduğu sosyal ve ekonomik hasarların giderilmesi kısmen ya da tamamen mümkün olamamış görünmektedir. Bu durumda, muhasebenin yansız ve bağımsız bir çerçeveye girmeye zorlanması yerine daha baştan uygulama öncesinde ve süreç içinde de yansız ve bağımsız olmaya zorlanması ve bu koşullarda çalışma yapabilmesinin güvence altına alınmasının yolları bulunmalı ve denenmelidir. Bunun için muhasebe kamuyu oluşturan bileşenlere belirli bir mesafeden yaklaşabilmek ve bunlardan herhangi birisinin özellikle etki ve baskısı altında kalmamak durumundadır. Ancak muhasebenin bağımsızlaşması salt muhasebenin isteği ve çabalarıyla değil, tüm kamunun ve muhasebe bilgi kullanıcılarının istek ve çabalarıyla sağlanabilecektir, çünkü muhasebe ancak kamusal ve yasal güvence altında bağımsız çalışma olanağı bulabilecektir. Muhasebenin bağımsızlığı bütün iflâs ve skandalları önleyen ya da tedavi eden her derde deva bir ilaç (*a panacea*) değildir, ancak sorunların çözümünde iyi bir başlangıç ve destek noktası oluşturduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yapılması gereken seçim, bugüne kadar görüldüğü gibi bağımlı ve yolsuzluğa direnemeyerek onun bir parçası olmak durumunda kalan bir muhasebe ile bağımsız ve yolsuzluk ile savaşımında kullanılan alet kutusunun olmazsa olmazı durumunda olan bir muhasebe arasında olmak gerekir. Bu seçim ise öncelikle muhasebenin salt bir yönetim işlevi mi, yoksa kamusal bir işlev mi olarak tanımlanacağına karar vermeyi ve sonrasında eğer bir kamusal işlev olduğu kabulü yapılırsa, bu işlevin yukarıda çizilen çerçevede yerine getirilmesi için yeterli ve gerekli maddî koşulların hazırlanmasını gerektirmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- [1] Idolor, E.J. (2010). Bank Frauds in Nigeria: Underlying Causes, Effects and Possible Remedies. *African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research*, Vol.6, No.6, 62-80.
- [2] Benston, G.J. (2004). What's Special about Banks ?. *The Financial Review*, 39, 13-33.
- [3] Drew, J.M. ve Drew, M.E. (2010). The Identification of Ponzi Schemes: Can a Picture Tells a Thousand Frauds ?. *Griffith LawReview*, Vol. 19, No 1, 51-70.
- [4] Abdul Rahman, R. ve Anwar, I.S.K. (2014). Effectiveness of fraud prevention and detection techniques in Malaysian Islamic Banks, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 145, 97-102.
- [5] Balogun, S.K., Selemogwe, M., ve Akanfala, F. (2013). Fraud and Extravagant Life Styles among Bank Employees: Case of Convicted Bank Workers in Nigeria, *Psychological Thought*, Vol. 6(2), 252-63.

- [6] KPMG: Fraud in Turkey from Executives's Point of View. (2009). KPMG-Forensic, İstanbul.
- [7] Rezaee, Z. (2002). *Financial Statement Fraud*. John Wiley&Sons. New York, USA.
- [8] Wells, Joseph T. (2008). *Principles of Fraud Examination*. John Wiley&Sons. New York, USA.
- [9] ACFE. *Report to the Nation on Occupational Fraud&Abuse*. (2008). Association of Certified Fraud Examiners. Austin, USA.
- [10] Singleton, T. (2002). Stop Fraud with Powerful Internal Controls. *The Journal of Corporate Accounting&Finance*, May/June 2002.
- [11] Golden, T.W., Steven L.S., Mona M.C.A. (2006). *Guide toForensic Accounting Investigation*. John Wiley& Sons. New York, USA.
- [12] Coenen, T. (2008). *Essentials of Corporate Fraud*. John Wiley&Sons. New York, USA.
- [13] TMSF. (2009). *Raf Temizliği Raporları*, GNG Tanıtım, İstanbul, Ekim: (Bank Express, 30-33), (Bank Kapital, 35-43), (Bayındırbank, 33-38), (Demirbank, 32-34), (Egebank, 44-60), (EGS Bank, 31-42), (Esbank, 32-36), (Etibank, 48-54), (İktisatBankası, 35-46), (İmar Bankası, 51-65), (Impexbank, 28-32), (Interbank,41-57), (Kentbank, 36-46), (Kıbrıs Kredi Bankası, 27), (Marmara Bank, 27-33), (Pamukbank, 38-41), (Sitebank, 30-34), (Sümerbank, 32-39), (Tarişbank, 9-33), (Toprakbank, 32-37), (Türk Ticaret Bankası, 28-33), (TYT Bank, 26-28), (Ulusal Bank, 29-32), (Yaşar Bank, 31-37), (Yurt Bank, 36-41).
- [14] Association of Certified Fraud Examiners (ACFE): Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse.(2014). Global Fraud Survey, Austin, USA.
- [15] Abdul Latif Nabhan, R., Hindi, N.M. (2009). Perceptions of Bankers in the State of Qatar, *Academy of Banking Studies Journal*, Volume 8, Number 1, 15-38.
- [16] PwC-Global. (2014). Economic Crime: A Threat to Business Globally. PwC's 2014 Global EconomicCrime Survey.
- [17] PwC-FS. (2014). Threats to the Financial Services Sector, Financial Services Sector Analysis of PwC's 2014 Global Economic Crime Survey.
- [18] Ash, D.(2011). The UK fraud landscape for financial services. *Computer Fraud & Security*, April, 16-7.
- [19] Green, B.P. ve Reinstein, A. (2004). Banking Industry Financial Statement Fraud and the Effects of Regulation Enforcement and Increased Public Scrutiny. *Research in Accounting Regulation*, Volume 17, 87-106.
- [20] Chandler, B. (2014). Fraud, Scams and Paper Bank Statements-Why Go There ?. *Mortgage Banking*, September, 82-87.
- [21] Sarra, S. (2011). Innovative solutions to leverage resources and maximize efficiency in the battle against cheque fraud. *Journal of Payments Strategy & Systems*, Volume 5, Number 3, 289-297.

- [22] Chehashim, R. ve Mahdzan, N.S. (2014). Fraud in letter of credit transactions: The experience of Malaysian bankers. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 42, 224-236.
- [23] Ginovsky, J. (2013). More channels, more fraud risk, ABA Banking Journal, December, 18-21.
- [24] Krivko, M. (2010). A hybrid model for plastic card fraud detection systems. *Expert Systems with Applications*, 37, 6070-6076.
- [25] Souvignet, T., Hatin, J., Maqus, F., Tesniere, D., Leger, P. ve Hormiere, R. (2014). Payment card forensic analysis: From concepts to desktop and mobile analysis tools. *Digital Investigation*, 11, 143-153.
- [26] Online attacks push up fraud rates in England and Wales. (2014). *Computer Fraud&Security*, May, 3.
- [27] Gold, S. (2014). The evolution of payment card fraud, *Computer Fraud&Security*, March, 12-17.
- [28] Hartman-Wendels, T., Mahlmann, T. ve Versen, T. (2009). Determinants of bank's risk exposure to new account fraud-Evidence from Germany. *Journal of Banking&Finance*, 33, 347-357.
- [29] Scania, S. ve Ludwig, R.W. (2013). Surging, Swift and Liable ? Cybercrime and Electronic Payments Fraud Involving Commercial Bank Account: Who Bears The Loss ?. *Journal of Internet Law*, April, 3-13.
- [30] Buchanan, R. (2010). Banking Security: Banks on Guard, *Latin Trade*, 09-10, 58-60.
- [31] Quah, J.T.S.ve Sriganesh, M. (2008). Real time credit card fraud detection using computational intelligence, *Expert Systems with Applications* 35, 1721-1732.
- [32] Brunswick, S. (2009). e-commerce fraud-time to act ?. *Card Technology Today*, January, 12-13.
- [33] Kovacich, G. (2009). Introduction to Computer Fraud- Part 2.*Computer Fraud&Security*, August, 10-14.
- [34] Usman, A.K.ve Shah M.H. (2013). Critical Success Factors for Preventing e-Banking Fraud. *Journal of Internet Banking and Commerce*. August, Vol.18, no.2, 1-15.
- [35] Banking fraud down in 2011. (2012).*Computer Fraud & Security*, April, 3.
- [36] Ghosh, M. (2010). Mobile ID fraud: the downside of mobile growth, *Computer Fraud&Security*, December, 8-13.
- [37] Boumediene, S.L. (2014). Detection and Prediction of Managerial Fraud in the Financial Statements of Tunisian Banks. *Global Conference on Business and Finance Proceedings*, Volume 9, Number 1, 421-426.

- [38] Boyd, J.H. ve Hakenes, H. (2014). Looting and risk shifting in banking crises. *Journal of Economic Theory*, 149, 43-64.
- [39] Kanna, A.ve Arora, B. (2009). A Study to investigate the reasons of bank frauds and the Implementation of preventive security controls in the Indian banking industry, *International Journal of Business Science and Applied Management*, Volume 4, Issue 3, 1-11.
- [40] Excell, D. (2012). Bayesian Inference-the future of online fraud protection, *Computer Fraud&Security*, February, 8-11.
- [41] Chen, Y., Zu, S.ve Wang, Y. (2011). Corporate Fraud and Bank Loans: Evidence from China, *China Journal of Accounting Research*, 4, 155-165.
- [42] Guardian Analytics: Best Practices for Detecting Banking Fraud. (2013). *Illinois Banker*, Resource Guide, 6-7.
- [43] Wehinger, G. (2012). Banking in a challenging environment: Business models, ethics and approaches toward risks. *OECD Journal: Financial Market Trends*, Volume 2, OECD 2013, 79-88.
- [44] Higgins, H.N. (2012). Learning Internal Controls from a Fraud Case at Bank of China, *Issues in Accounting Education*. American Accounting Association. Vol.27, No.4, 1171-1192.
- [45] Pozzola, A.D., Caelen O., Borgne, Y.A., Waterschoot, S.ve Bontempi, G. (2014). Learned lessons in credit card fraud detection from a practitioner perspective. *Expert Systems with Applications*, 41, 4915-4928.
- [46] Ömürgönülşen, M. ve Ömürgülşen, U.(2009). Critical Thinking about Creative Accounting in the face of a recent scandal in the Turkish Banking Sector. *Critical Perspectives on Accounting*, 20, 651-673.
- [47] Compin, F. (2008). The role of accounting in money laundering and money dirtying. *Critical Perspectives on Accounting*, 19, 591-602.
- [48] Cohn A., Fehr, E. ve Maréchal M.A. (2014). Business culture and dishonesty in the banking industry. *Nature*, Vol. 516,7529,86-89.
- [49] Ordelheide, D. (2004). *The Politics of Accounting, The Economics and Politics of Accounting: Institutional Perspectives on Research Trends, Policy and Practice*. 269-84, New York, Oxford University Press.
- [50] Gerboth, D.L. (1973). Research, Institution and Politics in Accounting Inquiry. *The Accounting Review*, Vol. XLVIII, July, No.3, 475-82.
- [51] Ezzamel, M., Hyndman, N., Johnsen, A. ve Lapsley, I. (2008). Accounting in Politics: Devolution and Democratic *Accountability*. New York, Routledge, Taylor&Francis Group.
- [52] Hopwood, A.G. ve Miller, P.(1994). *Accounting as Social and Institutional Practice*. Cambridge University Press, New York.

- [53] Catchpowle, L., Cooper, C. ve Wright, A. (2004). Capitalism, states and ac-counting. *Critical Perspectives on Accounting*, 15,1037-58.
- [54] Briloff, A.J.(1976). *More Debits than Credits: The Burnt Investor's Guide to Financial Statements*. Harper and Row Publishers, New York.
- [55] Belkaoui, A.R. (1984). *Socio-Economic Accounting*. Quorum Books, Greenwood Press, Westport, Connecticut.

EK: İFLÂS EDEN TÜRK BANKALARINDA MUHASEBE HİLELERİ VE ÖNEMLİ YANLIŞLIKLAR [13]

1.A Bankası (AB)

- Tamamı AB hâkim ortağına ait olan Kıbrıs'da kurulu kıyı (*off-shore*) bankası üzerinden grup şirketlerine yasal sınırlamaların üstünde kaynak aktarılmıştır. Kıyı bankası 1994'de hâkim ortaklar tarafından kurulmasına karşılık olasılıkla hâkim ortaklar %10'un altında hisse sahibi olarak ve fakat grup çalışanlarını kontrol ederek 2000 yılına kadar iştirak ilişkisi oluşturulmamış, böylece konsolidasyon zorunluluğundan kaçılmış, bilançolar yabancı para net genel pozisyon ve sermaye yeterliliği oranları gibi sınırlamalara da tâbi olmamıştır. Konsolidasyon olmayınca grup şirketlerine kullanılan kredilerin malî yapıda yarattığı tahrîbât anlaşılammış, AB ve kıyı bankası arasındaki (*kıyı bankasının AB üzerinde gerçekleştirdiği mevduat ve kredi işlemleri dâhil*) güvene dayalı işlemler AB malî yapısını tek başına değerlendirmeyi güçleştirmiştir. Gerçekte kıyı bankası AB üzerinden mevduat toplayarak bunları grup şirketlerine kredi olarak kullandıran bir tür özel amaçlı paravan şirket konumundadır. Kıyı bankası daha sonra tüm aktif ve pasifleri ve grup şirketlerine kullandığı tahsil kâbiliyeti olmayan donuk krediler ile birlikte AB'a devredilmiştir. Devir imzasız listeler ve sözlü direktifler çerçevesinde yapıldığı için ekleme, düzeltme ve devir açıklamaları ile yeni kayıtlar oluşturulmuştur. Tüm mevduat devirlerinin gerçekliği şüphelidir ve gerçekleştirilen kayıtlar tümüyle temelsizdir. Yasal belge olmadan devir ve kayıtlar yapılması (*olasılıkla grup şirketleriyle ilişkili*) üçüncü kişiler lehine menfaat doğuran ve AB'ni zarara uğratan bir uygulamadır. Kıyı bankası grup şirketlerine kullanılan krediler için ayrıca faiz reeskontları hesaplamış ve gelir olarak kaydetmiştir. AB banka iştirakleri ve grup şirketlerine kullandığı kredilere ilişkin risklere yönelik gerekli karşılıkları ayırmamış ve fiilî reeskont gelirleri tahakkuk ettirmiştir. Böylelikle hem giderlerin gizlendiği, hem de gelirlerin yükseltildiği belirlenmiştir. Bu durum, ilişkili taraflarla işlem yaparak fiktif gelir yaratılması olmaktadır. Duruma göre grup şirketlerinin kredi faizlerinin eklenip silinebildiği belirlenmiştir.

- Devir sürecinde hiçbir hukukî belge olmaksızın kıyı bankasından AB kayıtlarına mevduat aktarılmış, dolayısıyla fiktif mevduatlar üzerinden AB'nin borçları arttırılmış, mutabakatı yapılamayan mevduat sahipleri (*olasılıkla grup şirketlerinin mevduatları da dâhil*) için fiktif kazançlar yaratılmıştır. Kimlik ve imzaları tamamıyla doğrulanamamasına karşın AB tarafından mudilere ödeme yapılmıştır. Bağımsız denetim şirketi tarafından mutabakatı yapılamayan mevduatlar ile devir kayıtlarının belgesiz ve talimatsız olarak yapılması ve değiştirilmesi konularında gerekli inceleme ve soruşturma yapılmamış, ilgili yasal mercilere suç duyurusu ve ihbarda bulunulmamıştır.

- AB'nin Irak ve Rusya'da kullandığı riskli krediler ve malî yatırımlar başka şirketlere ya da grup şirketlerine satılmış, bunlar daha sonra kıyı bankası tarafından satın alınmış ve en

sonunda devir nedeniyle dönüp dolaşp AB'na park etmiştir. AB'nin verdiği kredilerin banka açısından ekonomik bir rasyoneli bulunmamaktadır. Burada riskli varlıklar, temel olarak grup şirketleri arasında dolaştırılmakta, böylece risk yapay olarak bir süre gizlenmekte, bilanço makaylanmakta, sonunda AB'na geri dönmektedir. Benzeri durumda olan sıkıntılı başka gruplara devredilen grup şirketlerine ait donuk ve riskli krediler de bu çerçevede ele alınabilir, çünkü bunların takibinin yapıp tahsil edilmesi olasılığı çok düşüktür.

- AB kaynakları çok düşük faiz oranları ve çok uzun vadelerle sermaye benzeri krediler biçiminde esasen gruba ait yurtdışı bankalara aktarılmış, buradan da grup şirketlerinin kredi finansmanında kullanılmıştır.

2.B Bankası (BB)

- Kıy bankalarına BB'nin yaptığı mevduat depoları teminat kabul edilerek hâkim ortak grup şirketlerine yasal sınırların üstünde doğrudan kredi kullanılmıştır. Kıy bankalarının kuruluş amaçları BB kaynaklı depoların grup şirketlerine aktarılmasıdır. Krediyi veren BB olmasına karşın bu durumun gizlenmesi amacıyla kıy bankaları kullanılmıştır. Grubun kredilendirilmesinde, dâhili kasa mahsubu ve merkezi vezne operasyonu gibi normal bankacılık işlemleri olarak kabul edilmeyen yöntemlere başvurulmuştur. Kredi ilişkileri dolayısıyla BB grup şirketlerine zorunlu olarak iştirak ettirilmişti. Bazı grup şirketlerine kullanılan krediler başka grup şirketlerine kullanılan krediler ile kapatılmıştır. BB hâkim ortağı üçüncü şahıs firmaları aracılığıyla da BB tarafından kredilendirilmişti.

- BB hâkim ortağının kanundan kaynaklanan kredi kullandırma kısıtlamalarını aşmak için BB hâkim ortak grubu ile finansman sıkıntısı çeken benzeri durumdaki başka bir grup ve ona ait bankası arasında karşılıklı olarak kredi kullandırılmıştır.

- BB'nin satın alma (*özelleştirme*) bedeli, BB'ndan grubun kullandığı kredilerle, BB'ndan kredi kullanan üçüncü şahıs firmaları üzerinden sağlanan fonlarla, grup şirket ve çalışanlarının fonlarıyla ödenmiştir. Eski BB hâkim ortağının BB'ndan kullandığı ve ödemediği borçları BB hisseleri karşılığında yeni hâkim ortağı devredilmiştir.

3.C Bankası (CB)

- Halktan mevduat ile hazine bonusu satışı altında kaynak toplanmış ve toplanan kaynaklar banka sahiplerinin grubuna aktarılmıştır. CB'nin kullandığı nakdi ve gayrinakdi kredilerin tümü hâkim orta grubunadır. Kıy bankasına depo yapılarak grup şirketleri ve bağlı kişiler adına açılan hesaplarda para oluşturulmuş, depolar karşılığında kıy bankası grup şirketlerine kredi kullandırmıştır. Kıy bankasına yapılan depo hesapları CB'nin kıy bankasından alacak hesapları ile birlikte havuz gibi çalıştırılmış, grup şirketlerinin gelirleri ile CB'ndan yapılan aktarmalar bu havuz hesaplarda toplanmış, böylece kaynak aktarımının saptanması zorlaşmıştır. CB'nin kıy

bankasına olan borçları kaydî olarak azaltılmış ya da arttırılmıştır. Grup şirketlerinin kullandığı krediler ile kıyı bankasının grup şirketlerine kullandığı krediler aynı tutardadır, ancak ikincisi yasal kayıtlarda yer almamaktadır. CB kıyı bankası hesaplarını borçlandırarak mevduat hesapları oluşturmuş, bunlar yurtiçi ve dışına transfer edilmiş ve grubun CB'na olan kredi ödemeleri ve sermaye taahhütleri yerine getirilmiştir. Grup şirketlerine kullanılan kredilerin faiz oranları piyasa rayiçlerinin çok altında bulunmuştur. Kredi geri ödemeleri grup şirketlerine ait mevduat hesaplarından yapılmış, aynı tarihte kıyı bankasından grup şirketlerine kredi kullanılmış, bunlar kıyı bankası nezdinde grup şirketi mevduat hesaplarına, sonra yurtdışı bankalar hesabına borç kaydı ile CB'ndaki grup şirketleri hesabına geri döndürülmüştür.

- CB'nin çok değerli gayrimenkülleri çok düşük fiyatlarla ve de CB'den kullanılan krediler ve avanslar ile grup şirketlerine satılmıştır.

- Yasal defter ve tablolarda mevduat başta olmak üzere pasif (*kaynak*) hesapları düşük gösterilmiş, mevduat tutarı CB bilançosunda kayıt dışı bırakılmış ya da eksik kaydedilmiştir. Mevduat kalemlerinde büyük tutarlı hesap kapama ve ödeme işlemleri yapılmış, açıklama kısımları boş bırakılmış, aktif bölümünde bununla orantılı yapılan düzenlemeler belirlenememiştir. Tasarruf mevduat toplamları genel mizanda üst yönetimin uygun gördüğü tutarda düzenlenmiştir. Küçültülmüş banka hesapları (eksik mevduat) üzerinden daha küçük TCMB zorunlu karşılığı ayırmış, TMSF'ye daha az sigorta primi ödemiştir. Mevduata ödenen faiz gelirlerinden stopaj yoluyla mudilerden kesilen GV ve fon kesintileri ile özel işlem vergilerinin eksik mevduat dolayısıyla bir bölümünü vergi idaresine yatırmamış, ödenmeyen vergi ve fonlar, eksik ödenen sigorta primleri ve eksik hesaplanan zorunlu karşılıklar grup şirketlerine aktarılmış, böylece borç, yükümlülük ve giderler gizlenmiş olmaktadır.

- CB'ndan grup hesaplarına kaynak aktarımını gizlemek amacıyla bilgi işlem sistemine müdahale edilmiş, bazı muhasebe kayıtları silinmiş, ayrıca fiktif muhasebe kayıtları oluşturulmuştur. CB bilgi işlem sistemi bankada değil, grup şirketlerinden birinde kurulmuş, yedekleme, raporlama ve listelemeye ilişkin veriler aynı grup şirketi tarafından yerine getirilmiştir. Bilgi işlem ve otomasyon sisteminin içine yerleştirilen programlar ile yasal ve yasal olmayan (*çift*) muhasebe kayıtları oluşturulmuştur. Ana muhasebe programlarını esnekletiren yan programlar kullanılarak şubeden girilen muhasebe bilgileri bankada değil, merkezde (grup şirketinde) düzenlemeye tâbi tutulmuştur. Şubelerde herhangi bir döneme ilişkin birden fazla muavin defter olduğu ve bunların birbirlerinden farklı olduğu, bazı defterlerde eksik kayıt ve bölümlerin olduğu görülmüştür. Şubelerde yapılan işlemlerin yer aldığı belgelerde gerçek bilgiler yer almış, merkezde CB üst yönetimince yapılan müdahaleler sonucu hem faiz giderleri, hem de vergi tutarları azaltılmıştır.

- İMKB'ye tescil ettirmeden ve SPK'na raporlama yapmadan yetkisiz ve kayıt dışı olarak açığa DİBS satışı yapılmıştır. Gerçek DİBS satışlarında müşterilere satışı yapılan DİBS müşteri talimatı olmadan elden çıkarılmıştır. Satışı yapılan DİBS'nin önemli bir kısmı portföyden düşülmemiş, emanet hesaplarına geçmemiş, portföy tutarından fazla satış yapılmış; İMKB'ye tescil

ettirmeden yapılan açığa satışlar nedeniyle tescil ücretleri, eğitime katkı payları ve özel işlem vergileri de ödenmemiştir. Böylelikle portföyde bulunmayan ya da başkasına ait olan varlıklar üzerinden fiktif gelirler sağlandığı gibi satış ile ilgili gider ve vergiler de gizlenmiştir.

- TCMB'na bildirilmeden yurtdışına grup şirketleri ve çalışanları adına gönderici kısmı boş bırakılan havaleler (*para transferleri*) yapılmış, bunlar söz konusu şirket ya da çalışanların mevduat hesaplarından değil, banka kaynaklarından karşılanmıştır.

- Grubun katıldığı özelleştirmelerde ödenmesi gereken peşinat tutarı CB'den kredi kullanarak yapılmış, bu krediler geri ödenmemiş, grup şirketlerinden yeni borçlanmalar ve hisse satış/ devirleri yoluyla ödenmiştir. Kaynak ve kâr aktarımını gizlemek amacıyla grup şirketlerine ait hisse senetlerinin alınıp satılması (*devirler*) gerçekleştirilmiştir. Özelleştirmelerde satın alınan kuruluşların SSK primi, ücret ve teminat komisyon ödemeleri CB tarafından yapılmıştır. Ayrıca hâkim ortakların kişisel GV ve kredi kartı borçları CB varlıkları kullanılarak ödenmiş, söz konusu ödemeler karşılığında bankaya herhangi bir para girişi yapılmamıştır. Aynı biçimde grup şirketlerinin çeşitli ödemeleri CB tarafından yapılmış, ancak bunlar tahsil edilmemiştir.

4.Ç Bankası (ÇB)

- Hâkim ortak grubu şirketlere kullandırılan kredilerin toplam krediler içindeki payı %53,3'dür. ÇB'nin yurtiçi ve dışı başka bankalar nezdindeki mevduat depoları, söz konusu bankalar tarafından banka sahiplerinin grup şirketlerine verilen kredilere teminat olarak gösterilmiştir. ÇB'nin varlıkları hâkim ortak şirketlerine yetersiz teminatlar ve temerrüt riski bilinmesine karşın kullandırılmıştır. Grup şirketlerine verilen kredilere diğer grup şirketlerinden ve yeni sahiplerden alınan kefaletler kabul edilmiştir. Grup şirketlerine kullandırılan krediler, yeni sahip tarafından pay senetlerinin bedelini eski sahiplerine ödemek için verilen bonoların ödemelerinde de kullanılmıştır. Bu krediler yatırıldıkları hesaptan nakit olarak çekilmekte ve bankacılık sisteminden çıkarılmaktadır; kaydî para nakdî paraya çevrilip iz bırakılmamakta, krediler bankacılık sisteminin dışına çıkarılınca kayıt dışı kalmakta, kayıtlardan iz sürmek ve kontrol etmek olanağı ortadan kaldırılmaktadır. ÇB kaynakları banka sahiplerinin grup şirketlerine kullandırdığı gibi banka yöneticilerine veya onların ilişkili olduğu paravan şirketlere de kullandırılmıştır; gerçekte yöneticiler yoluyla hâkim ortak grup şirketlerine dolaylı olarak kredi verilmiş olmaktadır. Ek olarak, banka sahipleri ile görünüşte ilişkili görünmeyen şirketlere ÇB'den kullandırılan krediler daha sonra dolaylı yollarla yeni sahibin şirketlerine aktarılmış ya da grup şirketlerinin kredi ve faizleri kapatılmış, aynı biçimde yasal sınırları aşmak amacıyla ÇB ile başka bankalar arasında yapılan karşılıklı kredilendirme işlemleri ile yeni sahibin grup şirketlerine aslında ÇB'den kredi kullandırılmıştır. Son olarak, ÇB hâkim ortak grup şirketlerine iştirak ederek banka sahiplerine kaynak aktarımı yapmıştır.

- ÇB, birikmiş zararları nedeniyle özkaynakları erimiş ve fiilen batmış bir banka olduğunu gizlemek için ilişkili taraflarla çeşitli ve hacimli işlemler gerçekleştirmiştir. Bu amaçla kısa vadeli

ve yüksek faizle mevduat toplayarak kaynak açığını kapatmaya çalışmıştır. Ek olarak yüksek repo faiz oranları ile açığa DİBS satışı da yapmıştır.

- ÇB yeni sahibine nakdî kredi alabilmesi için teminat mektupları vermiş, kredi geri ödemelerini de yeni sahip yerine yine banka yapmıştır. Eski banka sahipleri de ÇB'den aldıkları kredileri ve faizlerini ödemiş, yeni sahip bu borçları alım bedeli olarak üstlenmiştir. Böylelikle yüksek borçlu bir bankanın alımının finansmanı yine banka varlıklarıyla yapılmış olmaktadır. Bankanın satışından dolayı bankaya yeni kaynak girmediği gibi satışın finansman biçiminden dolayı bankanın mevcûd varlıkları da elinden gitmektedir. Yeni sahip elini cebine atmadan bir bankanın çoğunluk hisselerine sahip olmakta, eski sahipler ise bankaya mevcûd borçlarından kurtulmuş olmaktadır. Yeni sahipler pay bedellerini öderken kendi lehine bir bono düzenleyip eski sahiplere vermekte, eski sahipler ise bu bonolara bankanın aval vermesini sağlayarak pay bedellerinin ödenmemesi riskine bankayı ortak etmektedir. ÇB avalu şarta bağlı borç olarak hiç kaydetmemiş ya da nâzım hesaplarda bilanço dışı göstermiş olabilir, ki her iki durumda da asıl finansal tabloda gösterilmemiş ve bir dereceye kadar gizlenmiş olmaktadır. Yeni sahip ÇB'yi satın almak için başka bankalardan almak istediği kredilere aynı bankadan teminat mektubu (*gayrînakdî kredi*) almıştır. Bu şekilde bulduğu krediler ile eski banka sahiplerine ÇB pay bedellerini ödemiştir. Kredilerin geri ödemesi ise, paravan şirketlere ÇB tarafından kullanılan krediler ve yeni sahiplere yakın kişilere ait şirketlere ÇB tarafından kullanılan krediler ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, gayrînakdî krediler nakdî kredilere dönüşmüş olmaktadır. Aynı biçimde, yeni sahiplere ait grup şirketlerinin başka bankalardan kullandığı kredilere ÇB'nin verdiği teminat mektupları ödeme gerçekleşmeyince nakde çevrilmiştir.

- ÇB tahsil yeteneği çok düşük krediler için fiktif reeskont geliri yaratılmış; yüksek tutarlı mevduat sahiplerinin bilgisi dışında mevduatlar üzerinden faiz geliri elde etmiş, daha sonra istenen bir dönemde bunlar ters kayıtla iptal edilmiş; gider hesapları fiktif olarak alacaklandırılmış; döviz pozisyon hesaplarının borçlandırılması, kambiyo kârlarının alacaklandırılması ve sonra bunların iptali yoluyla bir dizi kâr manipülasyonu yapılmıştır. Bu yollarla elde edilmiş görünen fiktif kârların bir kısmı temettü olarak dağıtılmış, bir kısmı da sermayeye eklenmiştir.

- ÇB'nin sermaye arttırımı yine ÇB kaynaklarıyla karşılanmıştır; grup şirketlerinin birbirlerine olan borçlarına yine ÇB kaynaklarıyla alınan tahviller teminat gösterilmiş, bunlar iskonto ettirilmiş, yurtdışından önce alacaklı grup şirketine, sonra yeni sahibin hesabına, en sonunda ÇB sermaye arttırımına dâhil edilmiştir; iskonto kurumu ve aracı kurumlara olan yükümlülükler yerine getirilmediği için son aşamada ÇB ödeme yapmak zorunda kalmıştır.

- İnanılmaz büyüklükte reklâm, onarım ve dekorasyon harcamaları saptanmıştır. Bu harcamalar giderleştirilmesi gerektiği halde bankanın iştiraklerine ait kredi ve avans hesaplarına kaydedilerek aktifleştirilmiştir. Bakım onarımlarda kullanılan inşaat, diğer malzeme ve işçilik harcamaları tam olarak kaydedilmemiş, gerçek harcama tutarları gizlenmiştir. Harcamaların bir kısmının da iştiraklerden kaynak kullanımı gibi gösterilerek gizlendiği belirlenmiştir. İşlerin ihale edildiği reklâm, onarım, dekorasyon şirketlerinin de paravan ya da ÇB hâkim ortakları ile

işbirliği içinde olması ve bunların elde ettikleri gelirleri daha sonra ilişki içinde oldukları ya da kendilerini kontrol eden hâkim ortaklara ya da grup şirketlerine aktarması ciddi bir olasılıktır.

5.D Bankası (DB)

- DB aktiflerinin önemli bir bölümü çoğunluk paylarını elinde bulunduran hâkim ortağın kredilerinden oluşmaktadır. Hâkim ortağın riski bilançonun %83'üne, toplam mevduatın %95'ine karşılık gelmektedir. Grup şirketlerine verilen krediler ve bunlar için hesaplanan faiz reeskontları nedeniyle DB'nin nakit varlıkları önce tahsili şüpheli ve değersiz kredi alacaklarına, daha sonra ise zarara dönüşmüş, varlık kalitesi bozulmuş ve fiktif faiz gelirleri tahakkuk ettirilerek gelirler olduğundan daha yüksek gösterilmiştir. DB'nin yurtdışı bankalara yapılan depolar rehin gösterilerek DB hâkim ortağının grup şirketlerine kredi kullanılmış, bu kredilerin ödenmemesi riskinin gerçekleşmesi üzerine DB depoları ödemelerde kullanılmıştır; rehin verme işlemi DB'nin bilgisi olmadan hâkim ortağın kendi inisiyatifi ile yapılmıştır.

- Hâkim ortağın bankası olan DB finansal darboğaz yaşayan benzer durumdaki grupların şirketlerine, diğer grupların bankaları ise DB hâkim ortağının grup şirketlerine karşılıklı krediler kullanmıştır. Bu çerçevede DB, Bankalar Kanunu'ndaki sınırlamaları aşmak ve risk yoğunlaşmasını gizlemek için diğer gruplarla kredi ilişkisine girmiştir. Hâkim ortak toplam kredi riskinin %15'i diğer gruplar üzerinden kullanılan kredilerden kaynaklanmıştır.

- DB hâkim ortağı ağırlıklı olarak gayrimenkül ticareti ile uğraştığı için sahip olduğu gayrimenkülleri DB konut kredisi kullanarak satmak ve grup riski bu krediler yoluyla ve alınan maddî teminatlar karşılığında ödeme gücü olan kişilere dağıtılmak istenmiştir, ancak konut kredileri grupta çalışan ya da grupla iş ilişkisi olan kişilere istihbarat ve araştırma yapılmadan kullanılmıştır. Satış tutarları DB'de bir grup şirketinin mevduat hesabında toplanmıştır. Ödemesiz dönem içinde kredi kullanılan kişiler cayma haklarını kullanarak konutu almaktan vazgeçmiş, sonuçta DB'deki kredilerin aktarıldığı grup şirketinin kredileri geri ödeme yükümlülüğü doğmuştur. Kredi kullanan ve sonra cayan kişilerin borcunun kredi havuzuna sahip grup şirketince ödeneceği ve alacak senetlerinin geri alınacağı belirtilerek bu kişiler ibra edilmiştir. Tüm bu işlemlerden DB'nin bilgisi bulunmamaktadır ve bir ibraname vermemiştir. Ödemenin garantörü grubun gayrimenkül değerleme şirketidir. Konut kredileri grup şirketleri ve hâkim ortağın kefaletlerine karşın geri dönmemiş, krediler grupla ilişkili kişilerin üzerinde kalmıştır. Son tahlilde, konut kredisi kullandırma görüntüsü altında DB kaynakları grupla ilişkili kişiler aracılığıyla hâkim ortak grubuna aktarılmış grup kredileri niteliğini kazanmaktadır.

6.E Bankası (EB)

- EB'den grup şirketlerine 5 yıl ve uzun vadeli krediler kullanılmıştır, ancak bu kredi kullandırmalarda geri ödeme planları ve faiz oranları belirlenmemiş, istihbarat ve malî tahlil

raporları da düzenlenmemiştir. Grup şirketlerine kısa vadeli olarak kullanılan kredilerin geri ödenmesinde zorlanması üzerine geri ödemeler yeni kredi kullandırmalar ile yapılmıştır. EB canlı kredi portföyünün yaklaşık %76'sını Kuzey Kıbrıs'da kurduğu kıyı bankası üzerinden EB'de bulunan grup şirketlerine ait hesaplara virman ya da havale yoluyla aktararak grup şirketlerine kullanılmıştır. EB'nden kıyı bankasına yapılan yüksek tutarlı depolar için herhangi faiz tahsil edilmemiş, ancak bunlar EB dönem kârı içinde gösterilmiş ve reel bir kârmiş gibi ortaklara dağıtılmıştır. Öte yandan, EB kıyı bankasından gelen temettüleri kendi kârına dâhil ederek grup şirketlerine kâr payı olarak da dağıtmıştır. EB grup şirketlerine kullandığı krediler için ayırması gereken karşılıkları ayırmayarak kârına dâhil etmiş ve kâr payı olarak dağıtmış olduğundan hâkim ortaklara haksız kaynak aktarımı giderek büyümüştür. EB'den kıyı bankasına ve kıyı bankasından grup şirketlerine kullanılan krediler için maddî teminat alınmamıştır. Kıyı bankasından grup şirketlerine kullanılan krediler yurt dışından alınmış krediler olarak gösterilmiştir. Böylece hem ilişkili taraf işlemi izlenimi verilmemiş, hem de yurtiçi KKDF yükümlülüğünden kurtulunmuştur. EB'nin kıyı bankası ile yapılan depo-repo işlemleri sonucu kıyı bankası lehine oluşan faiz borç bakiyesini azaltmak için daha henüz tahakkuk etmemiş ve kesinleşmemiş kârdan EB'ye düşen payı söz konusu faiz borçlarından mahsup etmiştir.

7.F Bankası (FB)

- FB'nin verdiği grup kredileri kredi portföyünün %86'sını, aktiflerinin %89'unu oluşturmuştur. Hâkim ortağın grup şirketlerine verilen görünen krediler toplamın %9'u olmasına karşılık yurtiçinde kurulan paravan şirketlere verilen krediler ise %72'lik bir ağırlık oluşturmaktadır. Hâkim ortak ve grubunun yurtdışında (*Bahama, Virgin ve Jersey Adaları*) kurduğu paravan şirketlere verilen krediler %10'luk bir ağırlık oluşturmaktadır. Bu şirketler kredileri yurtdışındaki olasılıkla hâkim ortak ile ilişkili bir hesaba virman yapmıştır. Kredilere teminat olarak hâkim ortak ve ailesinin kefaletleri bulunmaktadır. Söz konusu şirketler aldıkları kredileri hâkim ortaklar ve ailesine aktarmıştır. Alınan krediler geri ödenmemiş, ödemeler ertelenmiş ya da vadeleri uzatılmış, FB'nin iştirak satın alması yoluyla kapatılabilmıştır.

- Hâkim ortağın banka sahibi diğer gruplarla karşılıklı kullandığı krediler ise %5'lik bir ağırlık oluşturmaktadır. Hâkim ortağın referansı ile diğer firmalara kullanılan krediler ise toplam %4'ü düzeyindedir.

- Eski hâkim ortak FB'den doğrudan ve dolaylı olarak aldığı kredilerin önemli bir bölümünü satış nedeniyle yeni hâkim ortağa devretmiştir. Dolayısıyla, FB'nin satış bedeli FB tarafından yeni hâkim ortağa açılan krediler ile eski hâkim ortağın kredi risklerinin devralınması suretiyle ödenmiştir. FB'nin eski hâkim ortaktan yeni hâkim ortağa satışı ile ilgili bir sözleşme resmî makamlara ulaşmamıştır. Eski hâkim ortağın satış işleminden elde edeceği bedelin (*%71,93'lik bölüm*) tamamının FB'de bulunan risklerin kısmî tasfiyesinde, reeskont hesaplarında duran faiz bakiyeleri ve iştirak alımında kullanılması öngörülmüştür. Kalan %28,07'lik bölüme sahip

olan eski hâkim ortak grup şirketine ödeme yapmak için İsviçre'de kurulu bir aracı şirkete satış bedeli tutarında kredi açılmıştır. Kredilendirmeler sonucu hesaben elde edilen tutarlar çeşitli hesaplarda dolaştırıldıktan sonra eski hâkim ortak grup şirketlerinin hesaplarına aktarılmıştır. Sonuç olarak, yeni hâkim ortak FB'yi eski hâkim ortağın grubuna verilen FB kredileri üstlenilerek ve yurtdışında bulunan bir paravan şirket üzerinden yeni kredi açarak ve hiç nakit ya da öz kaynak kullanmadan satın almış olmaktadır. Eski sahipten yeni sahibe satış bedelini aşan bölüm için eski hâkim ortağın FB'den aldığı döviz kredileri için belirlenen faiz tutarı ilgili dönemde FB'nin yabancı para fon toplama maliyeti %12'nin altına inmemiş iken yalnızca %1,98'dir.

- FB, yurtdışında kurulu bir banka nezdindeki mevduatını kullanarak ABD Hazinesi tahvilleri satın almıştır. FB'ye ait bu tahviller teminat gösterilerek hâkim ortak grup şirketleri İngiltere ve İsviçre'de yerleşik finans kuruluşlarından işletme kredisi sağlamıştır. Bu kredilerin önemli bir bölümü grup şirketlerinin talimatlarıyla hâkim ortağın ailesinin kişisel hesaplarına aktarılmıştır. Ayrıca çoğu hâkim ortağın ailesine mensûp kişilerce kurulmuş çeşitli aracı firmalar kredilendirilmiş, bu krediler aracı firmaların talimatlarına dayanarak hâkim ortak ailesinin kişisel hesaplarına aktarılmıştır.

- Eski hâkim ortak bankalarından yeni hâkim ortak grup şirketlerine açılacak her türlü kredi ve haricî garantiden doğacak borçların vadesinde ödenmemesi durumunda söz konusu tutarlar FB'nin eski hâkim ortak grup şirketlerinden olan alacaklarından mahsup edilerek alacağın temlik sözleşmesine konu edilmiş, ancak alacağın temlik muhasebe kayıtlarına yansıtılmamıştır.

- Hâkim ortak grubuna ait inşaat şirketinin %40 hissesi FB tarafından kredi risklerine karşılık devralınmış, ancak bu devralma karşılığında grup risklerinin tasfiyesi yerine iştirak hissedarlarına bir miktar ödeme yapılmıştır. İştirak alım tutarı ile hâkim ortağa ait grup şirketlerinin FB'ye olan kredi hesapları kapatılmış, bu tarihten sonra da FB hâkim ortak şirketlerine aynı şekilde yeni krediler kullanmıştır. İlgili dönemde sermayesi 10 milyon TL olan söz konusu iştirakin %40 hissesinin 9,2 milyon bedelle satın alındığı belirlenmiştir. Aynı biçimde, hâkim ortağın tekstil şirketlerinin %20'si FB tarafından hâkim ortak kredi limitlerinin uygun duruma getirilmesi amacıyla satın alınmıştır; alım bedeli hâkim ortağın mevcut kredi risklerinden mahsup edilerek limitler boşaltılmıştır. Alım bedelleri keyfi biçimde yüksek belirlenen şerefiye bedelleri eklenerek yükseltilmiştir. Hâkim ortak yüksek iştirak bedeli ve şerefiye yoluyla FB'ye mevcûd kredilerinin bir bölümünü ödemiş ve yeni kredi kullanmaya devam etmiş, FB de bu işlemler dolayısıyla aktif ve pasiflerini dengelemiş gözükmektedir.

8.6 Bankası (GB)

- Temel olarak kamunun üretici birliklerini desteklememesi ve üretici birliklerinin sermaye arttırmalarına katılmaması sonucu yetersiz özkaynakla çalışmak zorunda olan bir banka kimliğindedir. GB'de yönetimin gerçekleştirdiği hile ve manipülasyonlar değil, yetersiz sermaye

temelinde istikrarlı ve nitelikli bir yönetim kadrosu oluşturulamaması nedeniyle yapılan yanlışlıklar ve diğer idarî sorunlar yaşanmış görünmektedir.

9.H Bankası (HB)

- HB'nin verdiği kredilerin %37'sini ve toplam aktiflerinin %27'sini hâkim ortak kredileri oluşturmuştur. Belirli 9 grubun kredi bakiyeleri toplam kredilerin %41'ine, toplam aktiflerin %30'una ulaşmıştır.

- Beş ilişkili grup şirketine kullanılan krediler ile Kuzey Kıbrıs'da kurulu kıyı bankasına %39,5 oranında iştirak edilmiş, hâkim ortaklar bu kredileri kıyı bankasının hisselerinin satın alınması ve sermaye taahhütlerinin yerine getirilmesinde kullanmıştır. Kuzey Kıbrıs'da kurulmuş gayrîfaâl bir şirket aracılığıyla kıyı bankası hisselerinin %39,5'u karşılığında krediler kapatılmıştır. Kıyı bankası bu işlemlerden bir hafta sonra Kuzey Kıbrıs Merkez Bankası tarafından devralınmış, hisse değeri sıfırlanmıştır. Böylece iştirak satın alınması görüntüsü altında HB varlıklarının hâkim ortak ile ilişkili kişi ve şirketlere aktarıldığı belirlenmektedir.

- HB kur riski yükümlülüğünü yerine getirmek için yurtiçi ve dışı bankalarda karşılıklı olarak dövizli depo oluşturmuş, kur riski oranını yasal asgarî haddin üstüne yasal düzeylere yükseltmiştir. HB kur riski oranında manipülasyon yaparak kur riski yükümlülüklerine uymamış, büyük miktarda açık pozisyon tutabilmiştir. Ancak daha sonra büyük kambiyo zararlarının meydana gelmesi üzerine HB yurtiçi ve dışı taahhütlerini karşılayamamıştır. Böylece döviz borçlarından kaynaklanan gider ve zararlar gerçeğe aykırı biçimde düşük gösterilmiş ve gizlenmiştir.

- HB sermaye artırımlarında apel tutarları başka bir bankadaki HB hesabında bloke edilmiş, bunlar banka mevcûtları arasında görünse de konulan blokaj nedeniyle HB tarafından serbestçe kullanılamamıştır. Bu tür bir sermaye artışına Hazine Müsteşarlığı izin vermeyince ödenmeyen apel tutarları başka bir banka tarafından kredilendirilmiştir. Söz konusu apel kredileri yine HB tarafından ilişkili kişi ve şirketlere kullanılan kredilerle kapatılmıştır. Böylelikle HB sermaye artırımını yine aynı bankanın kendi kaynakları kullanılarak gerçekleştirilmiş, bloke edilen paralar ise banka ortaklarına kalmıştır. Kredilerde ve sermayede eşit tutarlarda artış sağlanarak bilanço eşitliği de sağlanmıştır.

- Repo amacıyla geçici olarak satışı yapılan, ancak fizikî olarak teslimi yapılmayıp emanette müşteri adına saklamaya alınan menkûl kıymetlerin bir kısmı İMKB aracılığıyla üçüncü kişilere satılmış, bir kısmı da diğer bankalardan alınan döviz depolarının teminatı olarak bu bankalara verilmiştir. Açığa repo işlemleri yaparak repoya konu edilebilir menkûl kıymet stoğunun üzerinde fon toplanması ile hem varlıklar, hem de alım satımlardan sağlanan komisyonlarla gelirler haksız biçimde yüksek gösterilmiş olmaktadır.

- HB, İsviçre'deki bir finans kuruluşu ile USD verip DEM almak ve vade tarihlerinde tersini yapmak üzere swap anlaşması imzalamıştır. İsviçre'deki kuruluş HB'ye DEM ödemiş, HB ise İsviçre'deki kuruluşa USD ödememiştir. Vade tarihinde İsviçre'deki kuruluş kendisine daha önce USD ödemesi yapılmış gibi aldığı varsayılan USD'yi HB'ye geri ödemiştir. Burada olasılıkla HB açık pozisyonunu kapatmak ve kur riskini düşük göstermek amaçlanmaktadır.

- Bir KİT, HB'den TL karşılığı döviz alımı yapmış ve Federal Reserve Bank NY nezdindeki Türk Savunma Fonu hesabına transfer talimatı vermiş, ancak HB'nin yurtdışı muhabirlerinde yeterli döviz bulunmaması nedeniyle transfer gerçekleşmemiştir. Bu KİT'in TL fonları döviz alımında kullanılmamış, transferin gerçekleştirilmediği sözü edilen KİT'e bildirilmemiştir.

10.1 Bankası (IB)

- Bir kamu bankası olan IB KİT'lere kullandırılan kredilerin ödenememesi ya da tahsilâtın nakit olarak yapılamaması, nakit tahsilat yerine likiditesi zayıf uzun vadeli 18-36 ay vadeli gelir ortaklığı senetlerinin kabul edilmesi sonucu finansman sıkıntısına girmiş, IB zorunlu olarak yüksek maliyetli finansmana gitmek zorunda kalmış, bu ise mali yapısının bozulmasına neden olmuştur. IB kredi portföyü tek bir grup üzerinde yoğunlaşmış, yoğunlaşma oranı %44'e kadar yükselmiştir. KİT kredilerinin tasfiyesi için yapılan anlaşmada uygulanan faiz oranları piyasanın altında tutulmuş, anlaşma sonrası kredilerin teminatı olarak alınan mektuplar borçlu KİT'e iade edilmiştir. Diğer KİT kredileri de krediye karşılık 36 ay vadeli gelir ortaklığı senetleri alınarak tasfiye edilmiştir. IB TL fon sağlamak amacıyla diğer sorunlu bankalara döviz depoları yapmış, söz konusu iki bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılması üzerine bu depoların geri dönüşü sağlanamamıştır. IB pasiflerinin kısa vadeli bir yapı (*maliyeti yüksek yabancı kaynaklar*) göstermesine karşılık aktiflerin (*gelir yaratma gücü düşük varlıklar*) ödenebilirliğini yitirerek donuklaşması, muhasebe hile ve manipülasyonlarından çok bankanın iktisadî kararlara izin vermeyen siyasî amaçlarla yönetiminin bir sonucu olarak görünmektedir.

- IB bazı şirketleri doğrudan kredilendirmek yerine olasılıkla kredi portföyünü çeşitlendirmiş göstermek için yurtdışındaki bankalara depo yapmak suretiyle kredilendirmiştir.

- IB krediler hesabında yer alan bazı krediler banka zararını gizlemeye dönük olarak yaratılmıştır. Zararın düşük gösterilmesi ya da ortadan kaldırılması amacıyla fiktif biçimde faiz gelir reeskontları hesaplarına kayıt yapılmıştır. Mevduat munzam karşılıkları hesabında izlenen tutar da fiktif faiz gelir reeskontları yapılarak yaratılmıştır. IB tarafından repo işlemlerine reeskont işlemleri yapılırken geçmiş aylarda repoya konu edilen devlet kâğıtlarına eklenmesi gereken faiz yükleri dikkate alınmayarak (*devlet kâğıtlarının ihale sonucunda portföye giriş/maliyet bedelinin temel alınarak*) fazla reeskont hesaplandığı da saptanmıştır.

- IB kaynak gereksinimini karşılamak amacıyla yoğun biçimde açık pozisyon uygulamasına yönelmiş, kur riski cetvellerinde yasal oranların tutturulabilmesi için fiktif ve karşılıklı depo

işlemleri ile karşılıklı vadeli döviz alım satım işlemleri gerçekleştirmiştir. Böylelikle fiktif döviz varlıkları oluşturulmuş ve açık pozisyon gizlenmiştir.

11.J Bankası (JB)

- JB'nin kıyı bankasına yaptığı döviz depoları grup şirketlerine kredi olarak aktarılmış, bu krediler ödenmeyince JB'ye devredilmiş ve sonuç olarak döviz depoları kredilerin kapatılması için kullanılmıştır. JB hâkim ortak grup şirketlerine referans faiz oranlarına göre daha düşük faizli krediler kullanmış ve sonuçta gelir ve kâr mahrumiyetine uğramıştır. Bazı grup şirketlerinin sermaye artırımlarına katılmak için diğer bazı grup şirketlerine apel kredileri kullanılmış, bunun karşılığında teminat olarak grup şirketlerinin hisse senetleri ve kefaletleri alınmış, apel kredilerinin büyük bölümü kapatılmamış, bunların bir bölümü grup şirketlerinin hisselerinin satın alınması ile kapatılmış, söz konusu krediler zamanında takip hesaplarına aktarılmamış, kredi riskleri için gerekli karşılıklar ayrılmamış, böylece grubun kredi ve finansal riskleri JB'nin üzerine yıkılmıştır. JB'nin iştirak yatırımları dolaylı ve dolaysız yollarla krediler verdiği grup şirketlerine yönelmiştir. Taahhütlerini yerine getiremeyen çoğu gruba ait iştiraklerin değeri %100 oranında düşmüştür. JB aktifinde yer alan hisse senetlerinin büyük bölümü grup holding şirketinin sermaye artırımını sırasında çeşitli şirketlere kullanılan kredilere teminat olarak alınıp daha sonra krediler ödenmeyince satın alınmak zorunda kalınan holding hisse senetlerinden oluşmuştur. JB'nin menkûl kıymetler cüzdanında izlenen hâkim ortak grup şirketlerine ait hisse senetlerinin değeri, grubun ödeme gücünün kalmaması ve hisselerinin işleme kapatılması nedeniyle düştüğü halde JB TMSF'ye devredilinceye kadar değer düşüklüğü karşılığı ayrılmamıştır. Kefaletler de (kefil olunan krediler) aslında grup şirketlerine verilen krediler niteliğindedir ve bu tür krediler için de JB tarafından faiz reeskontları hesaplanmış ve gelir tahakkuk ettirilmiştir. Bazı durumlarda grup şirketlerinin müteselsil kefil ve müşterek müteselsil borçlu sıfatı ile imzaladığı genel kredi sözleşmelerinde kefalet tutarı yazılmamış, böylelikle kefaletlerden kaynaklanan yükümlülüklerin sınırsız biçimde arttırılmıştır. Ödenmeyen grup kredilerinden kaynaklanan alacaklar JB'ye grup iştirakleri satılarak kapatılmaya çalışılmıştır. Grup şirketlerine kullanılan gayrınakdi krediler ise JB kayıtlarında faizsiz kredi olarak izlenmiştir.

- JB iştiraklerinin hâkim ortak şirketlerine satışlarından kaynaklanan bir kısmı dövizli alacaklar kısmen tahsil edilmiş, geri kalan kısmı tahsil edilmemiştir. Tahsil edilmeyen kısım için döneminde karşılık ayrılmamış, ancak faiz reeskont hesaplamaları sürdürülmüştür.

12.L Bankası (LB)

- LB devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) büyük tutarda yatırım yapmış, bu yatırımlarını büyük ölçüde repo ile, geri kalan bölümünü ise bankalar arası mevduat ve yurt dışından aldığı krediler ile fonlamıştır. Finansmanın yaklaşık %70'lik bölümü repo ile sağlanmış, geri

kalan %30 ise yurt dışı krediler ve bankalar arası para piyasalarından sağlanan mevduatın güvencesi ile sağlanmıştır. Sonuçta, DİBS portföyünün çok kısa vadeli fonlarla yönetilmesi, malî yapının faiz oranlarına olan duyarlılığını arttırmıştır. LB'nin düşük faiz getirileri ile aldığı devlet tahvili ve hazine bonolarını yüksek faiz oranlarından fonlamak zorunda kalması malî yapısını bozmuştur. Sözü edilen DİBS satılarak repo yükümlülükleri karşılanmaya çalışılmış, ancak fonlama biçimi kısa vadeli ve yüksek faizli olduğundan piyasaların durumu öğrenmesi sonucu mevduat çekme talepleri karşılanamamış, kaçış mudilere yüksek faiz oranları önerilerek önlenmek istenmiştir.

13.M Bankası (MB)

• Hâkim ortak grubuna kullanılan kredilerde mevcûd olan yasal üst sınırı aşmak amacıyla MB Almanya'daki kıyı bankasına sıfır faizle depo yapmıştır. Kıyı bankası tarafından hâkim ortak grubuna kredi kullanılmış, bu krediler geri dönmemiş ve kıyı bankasının kredi alacaklarından doğan zararı MB tarafından üstlenilmiştir. Hâkim ortak grubu ve diğer gruplara verilen krediler için faiz reeskontları hesaplanarak fiktif gelir yaratılmış ve bunlar ortaklara reel olarak dağıtılmıştır. Bununla birlikte, fiilen geri ödeme gerçekleşmeyince söz konusu kredilerin tüm faiz reeskont gelirleri ve dövize endeksli kredilerin olumlu kur farkları zarar hesaplarına aktarılmak zorunda kalmıştır. MB yurtdışı bankalar hesabında görünen depolar bir üçüncü kişi grubuna kullanılan ve temerrüde uğrayan kredilerdir. Bu grup MB'den aldığı kredileri hâkim ortak grubunun kıyı bankasının verdiği krediler ile kapatmış, teminat olarak kendisine ait bir arsa üzerine yapılacak konutların bir hâkim ortak grup şirketince satılmasından elde edilecek gelirleri göstermiştir. MB, kıyı bankasının verdiği bu kredilere haricî garanti vermiştir. Böylelikle MB, kredi müşterisinin aynı gruptan bu krediyi ödemek için alacağı krediye garanti vermiş olmaktadır. Krediden çok zoraki hibeye benzeyen bu krediler beklenebileceği gibi geri ödenmemiş ve MB tarafından dövize endeksli krediye çevrilmiştir. Hâkim ortak konut şirketine kullanılan krediler için öncesinde MB kıyı bankasına depolar yapmıştır. Sonuçta konutlar hâkim ortak grubuna kalmış, üçüncü kişi grubuna kullanılan MB kredileri kıyı bankası tarafından hâkim ortak konut şirketine kullanılan kredilerle kapatılmıştır.

• MB tarafından hâkim ortak grubunu fonlamak için benzer yapıya sahip başka gruplarla karşılıklı kredi ilişkisine girilmiş, bu amaçla söz konusu gruplarla karşılıklı olarak teminat mektupları düzenlenmiştir. Belirli gruplara gerekli istihbarat yapılmadan, müşterinin büyüklüğü dikkate alınmadan büyük miktarlarda kredi verilmiş ve bunlar yeni krediler açılarak kapatılmıştır. Bu tür kredilerin aktif içindeki payı giderek artmasına karşın tahsilât için yeterli önlemler alınmamıştır. Diğer gruplara verilen krediler hâkim ortak grup şirketlerince açılan krediler ile kısmen ödenebilmiş, gerçek nakit tahsilât söz konusu olmamıştır; diğer gruplara kullanılan dövizli krediler ise devalüasyon nedeniyle tahsil edilemeyecek düzeylere yükselince MB piyasadaki yüksek faizle kaynak toplamak zorunda kalmış, ödenmeyen krediler için söz konusu gruplara ait bankaların hisse senetleri haczedilmiştir.

- Hâkim ortak holdinginin düzenlediği çekler karşılığında hâkim ortağa ait finansal kiralama şirketi yurtiçindeki yerleşik bankalardan kredi kullanmış ve bunları kıyı bankasına mevduat olarak yatırmıştır; kıyı bankası söz konusu mevduatları teminat olarak hâkim ortak holdingine kredi kullandırmıştır.

14.N Bankası (NB)

- NB aktif yapısını ağırlıklı olarak DİBS'den oluşturmuş, bunları TCMB açık piyasa işlemleri, İMKB ve gerçek müşterilerden fonlamış, bir yıl ve daha uzun vadeli devlet kâğıtlarının günlük ve döviz cinsinden kaynaklarla finansmanı vade riski ortaya çıkarmıştır. Piyasa faiz oranları devlet kâğıtlarının faiz oranlarının altında olduğu zaman fonlama ve gelir-gider dengesi açısından bir sorun yaratmamış, ancak bu durumun tersi yaşanınca devlet kâğıtlarının fonlama maliyetleri artmış ve NB'nin borçlanma yeteneği azalmıştır. Ayrıca devlet kâğıtları, eurobond ve hisse senetlerinin değer kaybı ikinci bir yapısal risk ortaya çıkarmıştır.

15.0 Bankası (OB)

- OB kaynakları doğrudan ve dolaylı olarak kullanılan nakdî ve gayrînakdî krediler yoluyla hâkim ortak grubuna aktarılmış, nakdî krediler içinde hâkim ortak grup payı %45'e ulaşmıştır. Grup ile ilişkili şirketlere de nakdî ve gayrînakdî krediler tahsis edilmiş, söz konusu krediler daha sonra grup şirketlerine aktarılmıştır. Gerek gruba, gerekse grup dışına verilen donuklaşmış krediler canlı kredi hesaplarında tutulmaya devam edilmiş, takipteki alacaklar hesabına aktarılmamış, ayrıca bunlar için faiz reeskont gelirleri tahakkuk ettirilmiştir.

- OB İrlanda'daki bağlı ortaklığına yurtdışı depolar yapmış, buna karşılık bağlı ortaklık tarafından aynı gün OB'ye söz konusu depoların TL karşılığı kredi kullanılmıştır. Depo ve kredilendirme işlemi tümüyle fiktif niteliktedir. OB yapılan depo tutarı kadar açık pozisyon açma olanağı elde etmiş, kur riski ise söz konusu bağlı ortaklık üzerinde kalmıştır; aktifteki depo carî döviz kurlarından değerlenmekte iken pasifteki TL kredi sabit kalmış, karşılıklı işlem OB bilançosunu fiktif biçimde büyütülmüştür. Tek amacı OB'ye açık pozisyon sağlamak olan bağlı ortaklık yönetimi OB'de görev yapan yöneticilerden oluşmaktadır. Dalgalı kur rejimine geçilince bağlı ortaklık taşıdığı açık pozisyon nedeniyle yüksek tutarda kambiyo riskine uğramıştır, ancak bu zararlar aslında OB'ye aittir. Açık pozisyon riskleri önce grup içinde başka bir şirkete, sonra TMSF'ye devir nedeniyle devlete ve topluma kaydırılmış olmaktadır. OB tarafından kıyı bankasına yapılan döviz depoları karşılığında kıyı bankası tarafından OB'ye TL krediler açılmış, böylece OB bilançosu büyütülmüş, kur riski ise kıyı bankasına ötelenmiştir. Sermaye yeterliliği standart oranının hesaplanmasında kıyı bankası %100 risk ağırlığına tâbi tutulduğu için kıyı bankası ile yapılan karşılıklı depo işlemleri kapatılarak İrlanda'daki bağlı ortaklığa aktarılmıştır.

- OB'nin %16,98 sermaye payı bulunan Romanya'da kurulu bir şirkete ait hisse senetlerinin işlem görmesi piyasalarda durdurulmuş olmasına karşılık, bunlar OB bilançosunda menkûl kıymet cüzdanında gösterilmeye devam edilmiş, karşılık ayırma ya da aktiflerden uzaklaştırma kayıtları yapılmamıştır.

- Peşin ödenmiş kira giderleri döneminde giderleştirilmemiş ve aktifler olduğundan daha yüksek gösterilmiştir. OB bir şubesinin 10 yıllık kira bedelini grubun inşaat şirketine peşin ödeyerek bu şirketi bir anlamda fonlamıştır. Benzer biçimde OB'nin hâkim ortak holding şirketinden kaynaklanan giderlere katılım payları giderleştirilmesi gerekirken aktifleştirilmiştir.

16.P Bankası (PB)

- Hâkim ortak grubuna kullandırılan nakdî krediler toplam nakdî kredilerin %26'sını, aktif toplamının %12'sini oluşturmaktadır; gayrînakdî krediler ile grubun toplamdaki ağırlığı daha da artmaktadır. Gruba kullandırılan kredilerin tümü teminatsızdır, genel kredi sözleşmeleri, istihbarat ve malî analiz raporları bulunmamaktadır. Grup kredileri çeşitli kişi ve şirketler üzerinden verilmiştir.

- PB yurtdışı yabancı bankalar nezdinde mevduat hesapları açmakta, bunların üzerine rehin konularak hâkim ortak grup şirketlerine kredi kullandırılmaktadır. Söz konusu krediler grup şirketlerinin çeşitli bankalardaki hesaplarına aktarılırken EFT, havale, döviz satışı, nakden çekme gibi olağan bankacılık hesapları kullanılarak çeşitli gerçek ve tüzel kişi hesaplarında dolandırılmakta ve en sonunda hâkim ortakların kişisel hesaplarında ya da üs olarak seçilen grup şirketlerinin hesaplarında toplanmaktadır. Bu krediler geri ödenmemiş, yurtdışı bankalara geri ödemeler PB'nin daha önce yaptığı depo hesaplarından yapılmıştır.

- Bankacılık mevzuatının kredi sınırlamalarını aşmak amacıyla PB ve tümü de bir bankası olan gruplarla karşılıklı kredi ilişkilerine girilmiştir. PB'nin diğer grupların şirketlerine kullandırılan kredilere karşılık olarak söz konusu grupların bankaları da PB hâkim ortağının grup şirketlerine kredi kullandırmıştır. PB'nin kullandığı bu kredilere ilişkin malî analiz ve istihbarat raporları bulunmamaktadır; krediler için teminat oluşturulmamıştır; PB'nin kredi verdiği bazı şirketlerin gerçek olmadığı saptanmıştır. PB bu şekilde diğer gruplardan hâkim ortağa alınan kredilerin iki katından fazlasını diğer gruplara kullandırmıştır.

- PB satın alma bedelinin %71'i başka bir bankadan alınan döviz kredisi ile karşılanmış, kredilerin teminatı olarak PB'nin hisselerinin %51'i krediyi veren bankaya rehnedilmiştir. Böylelikle sermayesi ve yönetimine egemenlik yetkisi başka bir bankaya bırakılarak PB bankası satın alınmak istenmiştir.

- Hâkim ortağın başka bir bankadan aldığı 25 milyon dolar değerindeki binanın %44'ü PB tarafından hâkim ortağa verilen avans ile ödenmiştir. Ortaklara verilen borçların üçüncü

kişilere verilen borçlardan farklı olmaması, teminata bağlanması ve kişilik ilkesinin tam olarak uygulanması gerektiğini gösteren bir kötüye kullanma örneği olmuştur.

- Ereğli Demir Çelik Vakfı mensûplarına ait PB hisselerinin satın alınması için başka bir bankadan teminat mektubu alınmış, buna karşılık PB'nin %10 hissesi daha teminat veren bankaya rehnedilmiştir. Dolayısıyla PB hisseleri yine PB gayrînakdî kredileriyle alınmış olmaktadır. Hâkim ortak aldığı kredilere teminat olarak verdiği toplam %61'lik PB hisselerini geri alabilmek için başka birtakım gayrîmenkûllerini kredi kullandığı banka lehine ipotek ettirmiş, başka bir taşınmazını da aynı bankaya satmıştır.

- PB'nin verdiği teminat mektuplarına (*gayrînakdî kredilere*) karşılık muhatap bankalardan hâkim ortak grup şirketlerine nakdî kredi sağlanmıştır. PB'nin hâkim ortağa yasal sınırlamalar dolayısıyla veremediği krediler teminat mektupları aracılığıyla dolaylı olarak başka bankalara verdirilmiştir.

17.R Bankası (RB)

- RB paravan şirketler aracılığıyla hâkim ortak grup şirketlerine kredi kullandırmış, kredilerin teminatı olarak bu şirketlerin hâkim ortağına ait taşınmazlar üzerine ipotekler tesis edilmiş, bir süre sonra ipotekler usûlsüz biçimde çözülerek risk tümüyle teminatsız bırakılmıştır. Bu krediler ipotek varmış uzatılmış, büyüyen riskler teminatsız kalmaya devam etmiştir. RB'nin ortaklarından olan bir şirkete başka bir bankadan sağlanan krediye RB kayıt dışı olarak ve yönetim kurulu kararı olmaksızın garantörlük yapmış ve kredinin geri ödemesi sonra RB tarafından yapılmıştır. Mülkiyetin yönetimle bütünleşmesi sonucu işlemler kayıt dışı bırakılarak RB'nin kendi verdiği krediye garantör olması gibi irrasyonel bir uygulama gerçekleştirilebilmiştir. Hâkim ortak grup şirketleri faaliyetlerinin finansmanını ağırlıklı olarak banka kredisi ile yapan malî yapıları zayıf kuruluşlardır; RB'den kullanılan krediler ve faizleri hemen hemen hiç ödenmemiştir. Bu nedenle aktifler donuklaşıp RB likiditesini olumsuz etkilemiştir. Oluşan likidite gereksinimi yüksek faizle toplanan mevduatlardan karşılanmaya çalışılmış, bu da RB'nin gelir-gider dengesini bozmuştur.

- Kıbrıs'da kurulan kıyı bankası RB şubeleri aracılığıyla mevduat toplamış, bunlar RB hesaplarında tutulmuştur. RB ve hâkim ortak grup şirketleri kıyı bankasında depo yapmışlar, kıyı bankası da topladığı mevduatları ve depoları grup şirketlerine kredi olarak kullandırmıştır.

- Diğer gruplara ait bankalar ile karşılıklı kredi işlemleri yapılarak hâkim ortak grup şirketlerine kaynak sağlanmış, ancak söz konusu grup şirketlerinin taahhütlerini yerine getirmesinden doğacak risk RB üzerinde kalmıştır.

- RB'nin kısa vadeli yatırım amacıyla aldığı eurobondlar ters repo işlemleri yoluyla İngiltere'de bir finans kuruluşuna rehnedilmiş, tamamen kayıt dışı biçimde hâkim ortak grup şirketlerine kredi kullandırılıp kapatılmıştır.

- Kamudan RB'nin satın alınmasında satın almaya taraf olmayan kişilere RB'nin %50'si gizli bir sözleşme ile devredilmiştir. Söz konusu kişilerden sağlanan paranın bir kısmı ile satın alma sözleşmesinde taraf görünen gerçek ve tüzel kişiler adına ödeme yapılmıştır. Satın almaya taraf olmayan kişilerden birinin ölümü üzerine hisse devri gerçekleşmemiş, bunun yerine söz konusu kişilere ait şirketlerin kullandıkları döviz kredileri RB hâkim ortağı tarafından bir borç nakil anlaşması ile üstlenilmiştir. Sonuç olarak, özelleştirme bedelinin yarısı RB tarafından ödenmiştir.

- Mülkiyet-yönetim bütünleşmesinin başka bir yansıması Antalya Limanı'nın işletme hakkının kamudan satın alınmasında görülmüştür; hâkim ortak grubunun limitleri yeterli olmadığından benzeri başka bir grubun bankasından teminat mektubu alınmış, buna karşılık yönetim kurulu kararı olmaksızın söz konusu grubun bankasına RB teminat mektubu verilmiştir. Ödeme gücü yetersiz olan grupların işbirliği yaparak yüksek likidite izlenimi vermeye çalıştıkları gözlenmektedir.

- Bazı tekstil şirketlerine verilen krediler için gösterilen hisse senetleri rehin alınmamış, bu senetlerin serbestçe satılması sonrasında krediler teminatsız kalmıştır.

- Hâkim ortak özelleştirme dolayısıyla eski hâkim ortak grup şirketlerinin borçlarını kayıt dışı ve yönetim kurulu kararı olmaksızın bir nakil sözleşmesi ile üstüne almış, RB ise borcu üstüne alan hâkim ortağa kredi tahsis etmiştir. Bankacılık mevzuatı nedeniyle nakil yapılamayınca faiz giderleri eski hâkim ortak grup şirketlerine yazıldığı için vergi ziyayı cezası ve RB'ye de kaçakçılığa iştirak ve aracılıktan vergi cezası kesilmiştir. Borç nakil sözleşmesinin damga vergisi ödenmediğinden bu da uzlaşma ile maliyeye ayrıca ödenmiştir.

- Bir televizyon kanalının hâkim ortak tarafından satın alınmasında Kuzey Kıbrıs'da kurulu kıyı bankasındaki RB hesaplarından aynı gruba ait Romanya'da kurulu şirkete, oradan da aynı grubun paravan pazarlama şirketi hesaplarına aktarma yapılmıştır; bu hesaptaki yabancı paralar önce beş kişinin hesaplarına, sonra üç kişinin hesaplarına aktarılmıştır; paranın %25'i grubun pazarlama şirketi lehine rehin edilmiş, sonra bu şirketin RB'ye borcu ile takas yapılmıştır. Kıyı bankasının mevduatları hâkim ortak grubuna kredi olarak kullanılmış, bunlar geri dönmediği için risk kıyı bankasının üzerinde kalmıştır.

18.S Bankası (SB)

- SB bilinçli bir biçimde büyük oranda finansman ve yönetim sorunları içindeki hâkim ortak grup şirketlerine yoğunlaşmış, hâkim ortaklara yasal sınırlamaların üstünde krediler kullanılmıştır. SB kıyı bankasına depo yapmış, bu depolar hâkim ortak grup şirketlerine ya da bu şirketlere kredi sağlamak için diğer bankaların grup şirketlerine kullandırılan krediler için rehn edilmiştir. Bu krediler geri dönmeyince yüksek maliyetli mevduat toplanması zorunluluğu doğmuştur.

- SB ve kıyı bankası tarafından benzer işlemleri yapan diğer bankalar ve kıyı bankaları ile karşılıklı kredi(*back-to-back*) ilişkisine girilmiştir.

- SB duran varlıkları arasında yer alan iştirak ve bağlı ortaklıkların önemli bir bölümü hâkim ortak grubuna ait şirketlerdir; fiktif sermaye artırımlarıyla hem maddî olmayan duran varlıklar şişirilmiş, hem çoğunluk hâkim ortağa geçirilmiş, hem de bu iştiraklerden gelmesi olası kâr paylarının fiktif olarak yükseltilmesi için gerekli koşullar yaratılmıştır.

- SB reel olmayan (fiktif) kârlarından ortaklara reel temettü dağıtmıştır. SB ve iştiraklerinin sermaye arttırmalarının bir bölümü söz konusu fiktif temettülerden karşılanmıştır.

- Erken çağrılan yurtdışı döviz kredilerini ödemek için yurtiçi nakdî krediler erken geri çağrılmış ve yüksek faizli mevduat toplanmıştır. Yüksek faizli mevduatları dengelemek amacıyla kamu kurumları ve KİT'lere yüksek faizli krediler kullanılmış, ancak bunlar da geri dönmemiştir.

19.T Bankası (TB)

- TB, bankacılıkta arızî durumlar için kullanılan aracı hesaptan hâkim ortak grup şirketlerine uzun vadeli kredi kullanmış, faiz alınmadan bu hesaplar kapatılmış ve faiz alacağı da kayıtlarda gösterilmemiştir. Bazı grup şirketlerine başka bazı grup şirketleri üzerinden TB tarafından kredi verilmiştir. Grubun kıyı bankası üzerinden TB mevduatları (*depoları*) diğer grup şirketlerine kredi olarak aktarılmıştır. TB bir grup şirketine depolar yapmış, bu şirket yine grup şirketlerinden kıyı bankalarına depolar yapmıştır. Depolar kıyı bankaları tarafından hâkim ortak grup şirketlerine ve grup dışı şirketlere kredi olarak kullanılmıştır. Kıyı bankaları aracılığıyla hâkim ortak grubu tarafından diğer bir gruba, diğer grup tarafından hâkim ortak grubuna tutar ve tarih olarak benzeyen krediler karşılıklı olarak verilmiştir. Kredibilitesi olmayan başka şirketlere de kredi verilmiştir. Grup şirketlerine verilen krediler ve faizleri vadesinde ödenmemiş, yeni krediler verilerek kapatılmıştır. Grupla bağlantılı kredilerin teminat koşulları kaldırılmış, yasal takipleri yapılmamıştır. Kredi anaparası kapatılırken faiz alacağı tahsil edilmediği için kayıtlardan da çıkarılmıştır. Sermaye yeterlilik oranının hesaplanmasında grup kredilerinin dikkate alınmaması yoluyla oran yüksek gösterilmiş ve böylece sermaye gereksinimi gizlenmiştir.

- TB sermaye artırımında hâkim ortak grubunun sermaye taahhütleri TB kaynaklarından karşılanmıştır; bunun için TB kıyı bankasına döviz depolama, kıyı bankası depolara dayanarak danışıklı olarak başka bir gruba kredi kullanmış, bu grup yine kıyı bankası aracılığıyla hâkim ortak grubuna kredi kullanmış, söz konusu kredi TB'deki hâkim ortak mevduat hesaplarına yatırılmış, bu mevduat hesabından bir kısmı bloke hesabına alınmış ve hâkim ortak grubunun sermaye taahhüdüne mahsup edilmiştir. Hâkim ortak ve danışıklı davrandığı diğer grupların karşılıklı kullandığı krediler vadesi geldiğinde yenilenmiş ve manipülasyon süreci uzatılmıştır.

- TB bir iştirakini herhangi bir değerlemeye tâbi tutmadan, keyfi olarak düşük belirlenen bir fiyat üzerinden ve defter değerine göre küçük bir kâr marjı ile hâkim ortak grubuna satmıştır; hâkim ortak grubu daha sonra aynı iştiraki alış fiyatının 9-10 katına yine başka bir grup şirketine satmıştır

- Müşteri mevduat hesaplarından müşteri onayı olmadan para çekilmiş ve bunlar değerlendirilmiştir.

- Avans hesaplarından hâkim ortak grubuna uzun süreli ve faizsiz para verilmiştir; bunlar kayda geçmeyen uzun vadeli krediler niteliğindedir. Bu çerçevede TB başka bir grup şirketine carî hesap niteliğinde sürekli olarak döviz avanslar kullandırmıştır; avansların bir kısmı TB'nin kambiyo zararları karşılığı mahsûp edilmiş, böylelikle mahsûp edilen kısım kadar avans TB'ye geri dönmemiştir. Sonuç olarak dönmeyen avanslar ile TB varlıklarının banka dışına kaçırılması olgusunun boyutları genişlemiştir. Aynı çerçevede, hisse alım-satımları (iştirak yatırımları) ile TB kaynakları hâkim ortak grubuna aktarılmış, bu yatırımlar ile bankacılık mevzuatının iştirak sınırlamalarına uyulmayarak ve yurtdışında iştirak edinmek için gerekli düzenleyici kuruluş izin alma koşulu yerine getirilmeden yeni iştirakler edinilmiştir.

20.U Bankası (UB)

- UB'de artan zararların yol açtığı öz kaynak açığını kapatabilecek sermaye artırımının yapılamaması, aktiflerde en büyük plasman alanı olarak görünen grup içi ve dışı kredilerin faiz geliri üretememesi sonucu likidite sorunlarının çok ileri düzeylere çıkması az sayıda mudiden yüksek faizle mevduat toplanması zorunluluğunu yanında getirmiştir. Bu durum istemeden de olsa içine girilmek zorunda kalınan bir Ponzi mekanizmasına benzemektedir. UB'nin sermaye (öz kaynak) açığı bir yandan da döviz kredileri ile giderilmek istenmiş, ancak bu ise açık pozisyonlar ortaya çıkarmıştır.

21.V Bankası (VB)

- VB'nin yönetim kurulu başkanı, üyesi ve genel müdürünün ayrı ayrı ve birlikte sermayelerinin %25 ve daha fazlasına sahip olduğu şirketlere yasal sınırların üstünde verilen nakdi ve gayrinakdi grup kredilerinin toplam krediler içindeki ağırlığı %63'e ulaşmıştır. Yurtdışı kuruluşlara yapılan depolara dayanarak yurtiçinde VB'den kredi kullanma olanağı olmayan ya da faaliyet hacmi kredi kullanma yeterliliğinde bulunmayan hâkim ortak grup şirketleri VB güvencesi ve genellikle bir kıyı bankası üzerinden kredi kullanma olanağına kavuşmuştur. VB tarafından mevduat sahiplerinden ve diğer borç verenlerden sağlanan kaynakların hâkim ortak grup şirketlerine aktarılabilmesi için yurtdışı bankalarla özel bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre, yurtdışı bankalar tarafından kredi kullandırılmadan önce VB tarafından paranın ilgili bankaya yatırılacağı, kredilerin hâkim ortak tarafından ödenmemesi durumunda yatırılan

paranın (*depoların*) VB tarafından geri talep edilemeyeceği taahhüt edilmiştir. Bu yolla kullanılan krediler için VB tarafından herhangi bir teminat alınmamıştır. Grup kredileri sürekli uzatılmış ve en sonunda hâkim ortak şirketlerinden birine devredilmiştir.

- VB kur riski yasal oranların altında olmasına karşın diğer bankalarla fiktif dövizli depo işlemleri yapılarak oran yasal sınırlara çıkarılmıştır. Burada döviz yükümlülüklerini dengeleyecek ve açık pozisyonu gizleyecek biçimde fiktif döviz varlıkları (*depoları*) yaratıldığı saptanmıştır.

- VB'nin emanet portföyünde görünen DİBS tutarı, fizikî sayımda gerçekten var olan tutarın yaklaşık 83 kat üzerinde bulunmuştur. VB'nin gerek TCMB serbest deposunda, gerekse kendi kasasında repo taahhütlerini karşılayabilecek tutarda menkûl kıymet bulunmamakta, VB büyük tutarlı ve süreklilik arz eden açığa repo işlemleri gerçekleştirmektedir. Böylece VB hem borçlarını ve yükümlülüklerini gizlemiş olmakta, hem de emanette tutulan varlıkları yeniden satarak kendisine yeni borçlanma olanakları ve kapasitesi yaratmaktadır.

22.X Bankası (XB)

- XB'nin hâkim ortak grup şirketlerine verdiği krediler toplam kredilerin %80'ine ulaşmıştır. Bu amaçla XB yurtdışındaki başka bir bankada anlaşmalı olarak açtığı döviz mevduatı rehnedilerek yurtdışındaki banka tarafından grup şirketlerine ve yurtdışında (*Panama ve Virgin Adaları gibi*) kurulan ve hâkim ortak ve yöneticileri tarafından yönlendirilen ödenmiş sermayesi çok düşük (1-2 dolar kadar) 17 paravan şirkete kredi (*fiduciary krediler*) açılması sağlanmıştır. Söz konusu paravan şirketlere gerek XB üzerinde doğrudan, gerekse aracı bankalar kullanılarak verilen krediler gerçek dışı havaleler ile en sonunda grup şirketlerine ya da ilişkili üçüncü kişi grup şirketlerine aktarılmıştır. Kredi kullanması istenen şirkete XB tarafından haricî garanti verilerek kefil olunmuş, kefaletler ise ya hiç kaydedilmemiş ya da yanıtıcı hesaplarda gizlenmiştir. Kefaletler bir tür şartlı borç niteliğindedir, ancak nâzım hesaplarda izlendiği için bilanço dışı finansman biçimine bürünmüştür. Dolayısıyla XB'nin toplam borçlarının boyutları gizlenmiş olmaktadır. Gruba ve ilişkili diğer yurtdışı şirketlere verilen krediler sürekli olarak uzatılmış ve sonunda geri dönmemesi üzerine krediyi veren yurtdışı banka kredi alacağını rehinli mevduatı kullanarak tahsil etme yoluna gitmiştir. Ayrıca temerrüde düşen ya da kredi değerliliğini yitiren grup içi ve dışı krediler takip hesaplarına aktarılmamış ve kredi risklerine yeterli karşılık ayırmamış ya da geç ayırmıştır.

- XB kaynakları başka bir bankanın satın alınmasında da kullanılmıştır. Bu amaçla XB gerçekte olmadığı halde hâkim ortak grubu adına havale geldiği kaydını yapmış, bu para söz konusu bankanın satın alınması için satıcının belirttiği bankaya transfer edilmiştir. Bu işlemi gizlemek için aynı tutarda yurtdışı bankalara döviz deposu yapılmış gibi gösterilmiş, buna dayalı olarak yurtdışında kurulan paravan şirketlere krediler kullandırılmış ve satın alma bedelinin bir kısmı bu kredilerle ödenmiştir. Söz konusu krediler de ödenmeyince depolardan kapatılmış, sonuç olarak yeni banka XB'ye satın aldırılmıştır.

- XB bazı grup şirketlerine ait mevduat hesaplarına para aktarmış, diğer bazı grup şirketlerine döviz satışı yaparak toplamda grubun günlük finansman gereksinimini karşılamıştır. Bu hesaplara aktarılan paralar (*gerçekte krediler*) için genel kredi sözleşmesi düzenlenmemiş ve hiçbir teminat alınmamıştır, çünkü XB bunları kredi olarak göstermek istememiştir. Böylelikle kredi işlemleri yerine kullanılan geçici hesaplar ile hâkim ortak grubu kredilendirilmiş olmakta, ancak ne kredi, ne de faizleri kayıt altına alınmaktadır.

- XB kendisinde hesap bile açmayan yurtçinde yerleşik bazı şirketlerin bilgisi olmadan ve fakat adlarını kullanarak yurtdışındaki bankalardan kredi sağlamış, ancak bu krediler adı geçen şirketler yerine XB'nin ya da hâkim ortak grubunun finansmanında kullanılmıştır. Kredilendirme işlemlerinde yurtdışından bir grup şirketi adına düzmece havale kayıtları oluşturulmuş, gruba ya da XB'ye yurtdışı bankalardan aktarılan paralar kredi olarak gösterilmemiştir.

23.Y Bankası (YB)

- YB'de muhasebe hilelerinden çok yönetim hataları sonucu bankanın yönetilememesinden söz etmek gerekmektedir.

24.Z Bankası (ZB)

- ZB'nin hâkim ortak gruplarına kullandırılan kredilerin toplam kredi portföyündeki ağırlığı %69 ve aktif toplamı içindeki payı %41 düzeyindedir. Grup kredilerinin teminatı grubun diğer bankasının hisse senetlerinin %40,6'sı olmuştur; teminat havuzunda bu hisselerden başka diğer grup şirketlerinin rehnedilen hisse senetleri, mevduat rehni, ipotek ve alacak temliki bulunmaktadır. Dolayısıyla alınan bu teminatlarla kredi risklerinden belli bir korunma sağlanmadığı ve fakat risklerin grup içinde dolaştırıldığı gözlenmektedir. Hâkim ortaklara verilen kredilerin geri dönüşü sağlanamamış, bunlar yeni ve farklı faaliyet alanlarına yapılan yeni yatırımlarda kullanıldığı için toplam risk giderek büyümüştür. Grup kredileri canlı krediler arasında izlenmiş, fakat gerekli karşılıklar ayrılmamıştır.

- ZB grup kredilerine dönem sonlarında dönem zararını kapatacak ve görünürde makûl bir kâr rakamı yaratacak tutarda reeskont uygulamıştır; bu reeskontlar anaparaya eklenmiş ve izleyen dönemlerde yeni tutar üzerinden bir kez daha reeskont hesaplanarak gerçek olmayan gelirler yaratılmaya devam edilmiştir. Aynı şekilde, temelde orta ve uzun vadeli finansmana ve özellikle kamu finansmanına gereksinim duyan üretici bir üretici birliğinin kısa vadeli finansmana mecbûr bırakılması (*tarım üretiminin kısa vadeli fonlanması*) üzerine kullandırılan krediler vadelerinde ödenmediği halde faiz reeskontu yapılmaya devam edilmiştir.

- Toplanan döviz mevduatları ve yurtdışı bankalardan kullanılan döviz kredileri nedeniyle büyük açık pozisyonlar oluşmuş, bunlar TL olarak yatırılmış ve doğal olarak yüksek tutarlarda kambiyo zararları ortaya çıkmıştır. Döviz yükümlülüklerinden kaynaklanan ZB açık

pozisyonunu (*net yabancı paralar/sermaye tabanı*) yasal sınırlara çekmek amacıyla fiktif vadeli döviz alım anlaşmaları yapılmıştır. Dolayısıyla açık pozisyonu gizlemek için fiktif döviz varlıkları yaratıldığı saptanmaktadır.

25.W Bankası (WB)

- WB hâkim ortağına kullandırılan kredi limitleri yasal sınırların üstüne çıkarılmış, bir süre sonra söz konusu krediler açık hale getirilmiş, kredilerin teminatı olarak alınan genel kredi taahhütnamelerinde grup şirketlerinin birbirlerinden çapraz kefaletleri kabul edilmiş, böylece genel kredi taahhütnamelerinin teminat işlevinin ortadan kalktığı belirlenmiştir. Tahsil yeterliliği sınırlı çeşitli alacak temlikleri dışında başkaca teminat alınmadığı ve maddî teminat olarak alınan ipoteklerin yetersiz kaldığı görülmüş, dolayısıyla grup şirketlerine kullandırılan kredilerde teminat açığı oluşmuştur. Hâkim ortak grubunun WB'den kredi kullanma olanağı kalmayınca gruba kullandırılan kredi miktarını arttırabilmek amacıyla, ortaklık yapıları bakımından bir grup şirketi olarak görünmeyen ancak fiilen gruba dâhil olan şirketlere, üçüncü kişi şirketlerine ve gerçekte gruba ortaklık yapısı açısından bağlantılı olan bazı iştiraklere kullandırılan krediler önce WB nezdindeki kıyı bankası hesaplarına, sonra WB'nin yurtdışındaki hesaplarına virman edilmiş, bu tutarlar yine aynı tarihlerde hâkim ortak grup şirketlerine kredi olarak kullandırılmış ya da WB eski yönetim kurulu başkanının bazı avans hesaplarının kapatılmasında kullandırılmıştır. WB'nin yurtdışı bankalarda tuttuğu vadeli depoların tamamı, yurtdışı bankalardan hâkim ortak grup şirketlerine kullandırılan kredilerin teminatı olmuş, bu depolara ek olarak WB kayıtlarına alınmayan birtakım teminat mektupları da verilmiştir. Üçüncü kişi şirketlerine kullandırılan kredilerin faizleri ile bunlar için açılan mevduatların faizleri arasında WB aleyhine olumsuz faiz farkları yaratılmıştır. Burada olumlu faiz farkları olasılıkla üçüncü kişi şirketlerini danışıklı kredi işlemlerine razı edebilmek amacıyla üçüncü kişiler lehine yaratılmış, verilen krediler ve faiz reeskontlarının geri dönmemesi olgusuna aynı kredinin mevduata dönüşmesiyle verilen yüksek faiz de eklenmiş, dolayısıyla aynı kredi dolayısıyla WB'nin uğradığı kan kaybı katlanarak artmıştır. WB temerrüde düşen donuk kredileri takip hesaplarına aktaracağı yerde canlı kredilerde tutmayı ve faiz reeskontları hesaplamayı sürdürmüştür.

- Hâkim ortak grubuna kaynak sağlamak amacıyla genellikle toplam borçluluk düzeyleri çok yüksek olan diğer grupların sahip olduğu bankalar ile WB arasında tarafların grup şirketlerine yönelik olarak karşılıklı kredilendirme yapılmıştır. Sözü edilen grupların bankaları aracılığıyla birbirlerine kullandığı kredilerin tutarı, faiz oranı, vade ve tarihleri örtüşmüştür. Karşılıklı olarak krediler geri ödenmeyince bunlar döviz kredilerine ya da dövize endeksli kredilere dönüştürülerek bankaların varlıklarını kötüye kullanma süreci uzatılmaya çabalanmıştır. Karşılıklı kredilerin ilgili bankaların yönetim kurullarınca tahsisi, dolayısıyla yönetim kurulu kararları ve muhasebeleştirme işlemleri kredi kullandırma tarihlerinden sonra tamamlanmıştır.

- Hâkim ortak mensûbu aile bireyleri ve grup şirketlerinin kredi kartı borçları, avansları, çeşitli kişisel borçları, damga vergisi borçları, iştirak paylarının karşılanması ve diğer kayıt dışı işlemler nedeniyle WB'nin üstlendiği başka zararlar da söz konusu olmuştur. Burada banka varlıkları kişisel amaçlarla kötüye kullanılmıştır.

Canol KANDEMİR – mircanol@gmail.com

An assistant professor in the Department of International Finance and Banking at Çağ University. He teaches Financial Accounting, Accounting for International Trade, Accounting in Practice, Auditing, Managerial Accounting and does researches on economics and politics of accounting, social and critical accounting, accounting frauds and fraud investigation. He has been a certified public accountant and experienced in the cement industry for more than 10 years.